

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΚΗ'

ΑΘΗΝΑΙ, ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19

15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1951

ΑΡΙΘ. 22

ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Βασιλείου Μ. Βέλλα, Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Τυπογραφεῖον.— Ἐπισκόπου Νύσσης Γερμανοῦ, Ἡουρίαν καὶ ἀναπαύσεις ἢ ἐργασίαν καὶ περιπέτειας; — Ἀμίλια Σ. Ἀλεβιζάτου, Καθηγ. τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, Κανονικὸν σημεῖωμα περὶ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου.— Νικολάου Ἐξαρχοπούλου, Καθηγ. τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, Ἡ διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν καὶ τὸ ἔργον τῶν θεολόγων καθηγητῶν.— Ἰω. Ν. Καμίση, Ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (γ').— Παρατηρήσεων Στήλη: Τὸ Τυπογραφεῖόν μας.— Χρονικά.

ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

Τὸ ἀνὰ χεῖρας τεῦχος τῆς «Ἐκκλησίας» εἶναι τὸ πρῶτον ἔντυπον, τὸ ὁποῖον ἐξέρχεται ἐκ τῶν πιεστηρίων τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μόλις ἀρξαμένου νὰ λειτουργῇ καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ ἐγκαίρια τελοῦνται προσεχῶς ἐπισημῶς ὑπὸ τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Σπυριδωνος. Ἐνα παλαιὸν ὄνειρον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔλαβε πλέον σάρκα καὶ ὄστᾶ.

Οὐδενὸς τῆν προσοχὴν εἶναι δυνατὸν νὰ διαφύγη ἢ σημασία τῆς ἀποκτίσεως ἐνὸς συγχρονισμένου μεγάλου Ἐκκλησιαστικοῦ τυπογραφείου, ἕνεκα τῆς τεραστίας ἐπιδράσεως, ἣν ἔξασκαί τὸ ἔντυπον ἐπὶ πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων τοῦ λαοῦ. Αἱ ἰδέαι καὶ διδασκαλίαι δὲν διαδίδονται μόνον διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἐντύπου πάσης φύσεως, ὅπερ ὡς μονιμώτερον τοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος ταχέως φεύγει, ἀποβαίνει ὁ σύντροφος καὶ ὁ σύμβουλος τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιδρῶν ἐπὶ τούτου καθ' ἑκάστην ἀνάγνωσιν. Τὸ ἔντυπον, καταλλήλως διανεμόμενον, φθάνει μέχρι τοῦ ἀπωτέρου χωρίου, ἐκεῖ ὅπου ὁ προφορικὸς λόγος, τὸ προφορικὸν κήρυγμα δὲν δύναται ἀκόμη νὰ φθάσῃ. Ὁ λαὸς μας, εἰς ἀνώτερόν πως ἐπίπεδον ἐν συγκρίσει πρὸς παρελθόντας χρόνους εὐρισκόμενος, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναγνώσῃ καὶ διαβάξῃ πρᾶγματι ἀπλήστως τὰ πάσης φύσεως ἔντυπα, προσφερόμενα εὐχερῶς εἰς αὐτὸν ὑπὸ παντοίας μορφᾶς ὑπὸ ποικιλονόμων προπανδιστικῶν ἰδεῶν, ἀντιτιθεμένων, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἴτε πρὸς τὰς δογματικὰς καὶ ἠθικὰς διδασκαλίαις τοῦ Χριστιανισμοῦ γενικῶς, εἴτε πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη, παρόστημεν μάρτυρες τῆς κολοσσιαίας ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῶν ἐντύπων καὶ τῶν μεγάλων ἀποτελεσμάτων, τὰ ὁποῖα ἐσημαίωσεν ἢ καλῶς διὰ τοῦ ἐντύπου ὁργανωθείσα ἀντιχριστιανικὴ προπαγάνδα.

Ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ὡς πρῶτιστον ἔργον ἔχει τὸ εὐαγγελίζεσθαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, δὲν δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ πλήρως τὸ καθήκον τοῦτο, ἂν δὲν χρησιμοποίησῃ πάντα τὰ σύγχρονα μέσα τῆς διαδόσεως τοῦ λόγου, ὧν ἐν σπουδαιότατον τυγχάνει τὸ ἔντυπον ὑπὸ ποικίλας μορφᾶς, εἴτε ὡς περιοδικόν, εἴτε ὡς φυλλάδιον, εἴτε ὡς βιβλίον κλπ. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ καλύψῃ διὰ τοῦ ἐντύπου, τοῦ προσιτοῦ εἰς τὴν τιμὴν καὶ τοῦ δωρεᾶν ἐνίοτε διανεμομένου, πάσας τὰς πνευματικὰς, θρησκευτικὰς, καὶ ἠθικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, φροντίζουσα διὰ τῶν ὁργάνων αὐτῆς, ὅπως τὸ ἔντυπον διαδίδηται ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον καὶ φθάνῃ εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, δι' οὓς προορίζεται.

Τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ ἀρχαιότερον ἢ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἠσθάνθη, διὸ καὶ ἀπόπειράι τινες ἐγένοντο κατὰ τὸ παρελθὸν ἐγκαταστάσεως Ἐκκλησιαστικοῦ τυπογραφείου, αἱ ὁποῖαι διὰ διαφόρους λόγους δὲν ἐτελεσφόρησαν. Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔχουσα σαφῆ ἀντίληψιν τῆς σημασίας τοῦ ἐντύπου καὶ θεωροῦσα τοῦτο ὡς ἐν τῶν πλέον τελεσφόρων μέσων πρὸς Ἐκκλησιαστικὴν δρασίαν, ἅμα τῇ ἀνασυγκροτήσῃ αὐτῆς, εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων ἔθηκεν ὡς βασικὸν πρόγραμμα τὴν ἀπόκτησιν ἐνὸς Ἐκκλησιαστικοῦ Τυπογραφείου καὶ αἱ πρῶται εἰσηγήσεις εἰς τὰς πρώτας συνεδρίας τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀποστ. Διακονίας ἀνεφέροντο εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο πρόβλημα μὲ πλήρη κατανόησιν ἐκ μέρους πάντων τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου. Ἡ Ἀποστ. Διακονία, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἀπόκτησις τοῦ ποθουμένου τυπογραφείου θὰ βραδύνη πως, ἤρχισεν ἐκτεποῦσα τὰ ἔντυπα αὐτῆς, αἵνα υπερβαίνουσι μέχρι σήμερον τοὺς πενήκοντα τόμους, εἰς ἕνα τυπογραφεῖον, ἐνῶ ἐκ παραλλήλου δὲν ἔπαυσε τὰς ἐνεργείας τῆς πρὸς ἐξέυρεσιν τοῦ ἀπαιτουμένου ποσοῦ διὰ τὸ τυπογραφεῖον. Μὲ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν πρόθυμον ὑποστήριξιν τοῦ τε προαπελθόντος καὶ τοῦ νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ μὲ τὴν σημαντικωτάτην βοήθειαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπερ, χάρις εἰς τὴν ἀκαταπόνητον προσπάθειαν τοῦ ἀγαπητοῦ

συναδέλφου κ. 'Αμ. 'Αλιβιζάτου, ἐχάρισεν εἰς τὴν 'Αποστολικὴν Διακονίαν ἐν μέγιστον αὐτόματον ἡλεκτροκίνητον πιεστήριον, ἡ 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος διὰ τῆς 'Αποστολικῆς Διακονίας, ἣτις κατέβαλε πάσας τὰς δαπάνας δι' ἀγορὰν τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων καὶ τῶν λοιπῶν μηχανημάτων, ἀπέκτησε τὸ τυπογραφεῖόν της. Πρὸς πάντας τούτους καὶ τοὺς εὐγενεῖς δωρητὰς ἐκφράζω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὰς θερμὰς εὐχαριστίας.

Ἦδη μὲ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ τυπογραφείου τούτου καὶ τὸ χριστιανικὸν ἀντιπροπαγανδιστικὸν ἔντυπον θὰ καταστῇ πυκνότερον καὶ προσιτώτερον εἰς τὴν τιμὴν καὶ τὰ δωρεὰν διανεμόμενα θὰ πολλαπλασιασθοῦν. Ἦδη δίδεται ἡ δυνατότης, ὥστε ἡ 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος νὰ δώσῃ εἰς τὰ χέρια τῆς 'Ελληνικῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ 'Ελληνόπαιδος τὸ κατάλληλον περιοδικόν. Τώρα θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐκτύπωσις τῶν Λειτουργικῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀποβοῦν τὰ ἐπίσημα τῆς 'Εκκλησίας βιβλία. Τώρα ἐπίσης θὰ δυνάμεθα νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς ἱερεῖς τὰ κατάλληλα βοηθήματα διὰ τὸ ποιμαντορικὸν αὐτῶν ἔργον. Τώρα θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ δώσωμεν καὶ εἰς τὴν 'Εκκλ. ἐκπαιδεύσιν τὰ κατάλληλα θεολογικὰ βοηθήματα καὶ νὰ βοηθήσωμεν οὐσιαστικῶς τὴν ἐκτύπωσιν ἐπιστημονικῶν θεολογικῶν ἔργων. Μετ' ὀλίγον ἡ 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος θὰ δύναται νὰ ἀποβλέψῃ διὰ τῆς 'Αποστολικῆς Διακονίας εἰς τὴν ἔκδοσιν 'Εκκλησιαστικῆς καὶ Θεολογικῆς 'Εγκυκλοπαιδείας, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῶν ἔργων τῶν 'Ελλήνων Πατέρων τῆς 'Εκκλησίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ ἀποτελέσῃ τὸ θέμα προσεχοῦς μελέτης τῆς 'Αποστολικῆς Διακονίας, ἡ ὁποία αἰσθάνεται καθῆκόν της νὰ δώσῃ τὴν δυνατότητα εἰς τοὺς Κληρικοὺς μας καὶ τοὺς 'Ελληνας Θεολόγους νὰ γνωρίσουν τὴν ἀνεκτίμητον Πατερικὴν Φιλολογίαν.

Ἀναμφιβόλως ἡ ἀπόκτησις 'Εκκλησιαστικοῦ τυπογραφείου θὰ σημειώσῃ φωτεινὸν σταθμὸν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι πάντες οἱ πονοῦντες τὴν 'Εκκλησίαν θὰ αἰσθανθοῦν μεγίστην χαρὰν καὶ θὰ θελήσουν νὰ συμβάλουν θετικῶς εἰς τὴν διὰ τοῦ τυπογραφείου μέλλουσαν νὰ συντελεσθῇ πνευματικὴν ἐργασίαν.

Β. ΒΕΛΛΑΣ

Γεν. Διευθυντῆς τῆς 'Αποστολικῆς Διακονίας

ΗΣΥΧΙΑΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΥΣΕΙΣ

"Η ΕΡΓΑΣΙΑΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ;

Τελευταίως ἤκουσα ἕναν νέον νὰ λέγῃ: «δὲν θέλω νὰ γίνω μέγας καὶ πολὺς· δὲν θέλω περιπετείας· ἐκεῖνο ποὺ θέλω εἶνε ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν». Αἱ κατωτέρω σκέψεις μου προέρχονται ἐξ ἀφορμῆς τῆς παρατηρήσεως αὐτῆς τοῦ νέου.

Ὅλοι οἱ νέοι σήμερον, παντοῦ θέλουν νὰ ἔχουν ἀναπαύσεις, διασκεδάσεις, θέατρα, χοροὺς κλπ. Θέλουν νὰ ἔχουν ἡσυχίαν, καὶ εἶνε βέβαια εὐκόλον νὰ τὴν εὔρουν τὴν ἡσυχίαν ἀκολουθοῦντες τὰ πλῆθη καὶ κάμνοντες ὅ,τι κάμνουν καὶ οἱ πολλοὶ ἄλλοι.

Ὁ γνωστὸς συνθέτης Stavisky ἔδωκε κάποτε, μὲ τρόπον, εἰς τὰ μέλη τῆς ορχήστρας τοῦ τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «τὸ κομμάτι αὐτὸ θὰ παιχθῇ χωρὶς καμίαν ἔκφρασιν». Πολλῶν σήμερον ἡ ζωὴ εἶνε ὡσάν ἐκεῖνην τὴν μουσικὴν, τὴν χωρὶς ἔκφρασιν. Τὸ ράδιο, ὁ κινηματογράφος, ἡ τηλεόρασις, μᾶς κάμνουν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀντίγραφα τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλον, χωρὶς πρωτοβουλίαν καὶ πρωτοτυπίαν, χωρὶς καλὰς περιπετείας.

Υπάρχει ὁμως ἕνας ὠραῖος δρόμος πρὸς τὴν περιπέτειαν· καὶ ὁ δρόμος αὐτὸς εἶνε ἀνοικτὸς εἰς τὸν καθένα μας. Σεῖς κ' ἐγὼ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἠμποροῦμε νὰ βάλωμε τὸ σπῆτι τῆς ἐσωτέρας μας ζωῆς εἰς τάξιν, οὕτως ὥστε καὶ ὅλη ἡ κοινωνία νὰ εὐρεθῇ εἰς τάξιν. Αὐτὸ δὲν εἶνε βέβαια εὐκόλον, ἀλλ' ὅλα τὰ καλὰ πράγματα εἶνε τόσον δύσκολα, ὅσον εἶνε καὶ σπάνια. Ὡς τόσον ὑπάρχουν μερικαὶ πινακίδες-ἐπιγραφαὶ τοποθετημέναι καθ' ὁδὸν ἀπὸ ἀναριθμήτους γνωστούς καὶ ἀγνώστους, οἱ ὁποῖοι ἐπέρασαν τὸν δρόμον ἐκεῖνον. Θὰ ἀναφέρω μερικὰς μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ τὰς ἐνθυμῆσθε κάποτε.

Ἡ πρώτη εἶνε: νὰ εἴμεθα διερευνητικοί, νὰ ἐξετάζωμεν τὸ κάθε τι, νὰ εἴμεθα ἐπιστημονικῶς περιεργοί. Μοῦ ἀρέσει ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον οἱ ψυχολόγοι καὶ οἱ παιδαγωγοὶ περιγράφουν τὸ μικρὸ παιδί· τὸ ὀνομάζουν «ἐν ἐμφηχόμενον ἐρωτηματικόν». Ἐφ' ὅσον λοιπὸν μεγαλώνει ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ γίνεται περισσότερο ἐξεταστικὸς· τὸ μυαλὸ του πρέπει νὰ ἐρευνᾷ.

Αἱ χιλιάδες τῶν ἐργαστηρίων εἰς διαφόρους χώρας, αἱ ἐξερευνησεῖς εἰς τὰς πολικὰς ζώνας, αὐτὰ ταῦτα τὰ Γυμνάσια καὶ τὰ Κολλέγια, εἰς τὰ ὁποῖα πηγαίνομεν, εἶνε διαρκεῖς ἐκφράσεις τῆς ἀνθρωπίνης περιεργείας, εἶναι ἀπαντήσεῖς εἰς τὸ ἐρώτημα «διατί». Χρειαζόμεθα ὅθεν μίαν ὄρεξιν διὰ γνώσεις, μίαν ὄρεξιν διὰ νὰ μᾶς στειλῇ ἔξω, εἰς τὰ σύνορα τοῦ ἀγνώστου, καὶ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἔχωμεν νέας κατακτήσεις ἐν ὀνόματι τῆς σοφίας.

Υπάρχουν πολλὰ προβλήματα ποὺ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, καὶ αὐτὰ εἶνε: ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, τὸ ἔγκλημα, ἡ πτωχεία, τὰ μίση τῶν φυλῶν, αἱ διαφοραὶ τῶν τάξεων, ἡ δικαιοσύνη διὰ τὸν ἐργάτην, ἡ θέσις τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν κοινωνίαν, αἱ σχέσεις μεταξὺ ἀνδρογύνων κλπ. Μὴ φοβεῖσθε νὰ βλέπετε γύρω σας ἢ καὶ νὰ ὑβρίζεσθε ἀκόμη ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλουν νὰ ἰδοῦν μόνον τῶν. Αἱ πλάγια γραμμαὶ εἶνε διὰ τοὺς δειλοὺς, ἀλλ' ἡ θέσις τῶν ἀνδρῶν εἶνε εἰς τὸ μέσον, μὲ τὸ μέτωπον ὑψηλά.

Μία τιμὰ περιεργεία διὰ τὰ πράγματα ποὺ δὲν γνωρίζομεν ἢ διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα κάποιος ἄλλος δὲν θέλει νὰ γνωρίζωμεν, εἶνε ἐν ἀπὸ τὰ καλύτερα ἐργαλεῖά μας διὰ νὰ κατακτήσωμεν τὸν κόσμον μας. Ἄς χαίρωμεν ποὺ ἔχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ζῶμεν εἰς μίαν ἐποχὴν, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἠμποροῦν νὰ ἐρωτήσουν τὸ «διατί» καὶ κάμνουν τὸ καλύτερόν των διὰ νὰ πάρουν τὰς ἀπαντήσεις. Ἄς εἴμεθα ὅθεν ἐπιστημονικῶς περιεργοὶ καὶ ἄς θέλωμεν νὰ πληροφοροῦμεθα ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερον ἐπὶ ὁποιασδήποτε ἰδέας ἢ πράγματος.

Δεύτερον, πρέπει νὰ εἴμεθα διακριτικοί. Χρειάζεται πολύ, πρὸ παντὸς σήμερον, ἡ εὐγένεια. Δὲν πρόκειται ὁμως περὶ τῆς κοσμικῆς εὐγενείας ποὺ ἐπιτηδευόμεθα εἰς τὰς συνήθεις κοινωνικὰς σχέσεις μας καὶ κατὰ τὴν ἑξωτερικὴν μας ἐμφάνισιν, τῆς εὐγενείας τῆς καλουμένης «καλῆς συμπεριφορᾶς». Ἐννοοῦμεν τὴν εὐγένειαν καὶ διακριτικότητα τὴν ἐσωτερικὴν, τὴν αὐτοπροαίρετον, τὴν διάθεσιν τοῦ νὰ θέλωμεν νὰ γίνωνται μεταξύ τῶν ἀνθρώπων δια τὰ πράγματα ὁμαλά.

Ἐὰν ποῦμε «πῶς εἶσθε;» ὅταν συναντῶμεν κάποιον εἰς τὸν δρόμον, δὲν εἴμεθα ἀπλῶς περιέργοι· προσπαθοῦμεν ἐπίσης καὶ νὰ εἴμεθα διακριτικοί· ἐννοοῦμεν μὲ τὸ «πῶς εἶσθε» ὅτι «ἐλπίζομεν νὰ εἶσθε καλά». Ἡ εὐγένεια εἰσέρχεται βαθύτερον ἀκόμη: Ὁ καλὸς Σαμαρείτης, ὅπως ἐνθυμείσθε, δὲν ἦτο ἡναγκασμένος νὰ σταματήσει, ὅταν εἶδε τὸν ἄνθρωπον ποὺ οἱ λησταὶ εἶχον ἀφήσει μισοπεθαμένον εἰς τὸν δρόμον. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα; Ἐδειξε βαθύτεραν διακριτικότητα. Ἄς ὑπάγωμεν λοιπὸν, καὶ ἡμεῖς, καὶ ἄς κάμωμεν «ὁμοίως».

Ὑπάρχει κάτι περισσότερο ἀπὸ τοῦ νὰ ἀντιμετωπίζη κανεὶς τὰς ἀπαιτήσεις. Μία περιφνημὸς ὑψίφωνος ἔλεγε κάποτε κατὰ ποῖον τρόπον ἐφθάνε εἰς τοὺς ὠραίους ὑψηλοὺς τῆς τόνους. «Δὲν ἀναρριχῶμαι εἰς αὐτοὺς ἀπὸ κάτω», ἔλεγε, «ἀλλὰ πηγαίνω ὀλίγον ὑψηλότερα καὶ φθάνω εἰς αὐτοὺς ἀπὸ ἐπάνω». Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶνε ἐκεῖνο ποὺ χρειαζόμεθα, «νὰ φθάνωμε ἀπὸ ἐπάνω», μὲ θάρρος.

Τὸ τρίτον τῶν παραγγελμάτων θὰ ἦτο νὰ εἴμεθα δημιουργικοί. Αὐτὸ βέβαια εἶνε καθῆκον ὅλων μας. Πρέπει νὰ κάμωμεν ἐν-σχέδιον ζωῆς, τὸ ὁποῖον νὰ εἶνε κατάλληλον διὰ τὰς ἀνάγκας μας καὶ διὰ τὰς ἰκανότητάς μας, καὶ νὰ ζῶμεν σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὸ σχέδιον. Θὰ εἶνε τὸ πρόγραμμα δράσεώς μας.

Μερικοὶ ἄνθρωποι φέρονται σὰν πεταλοῦδες ποὺ ποτὲ δὲν σταματοῦν ἐπὶ πολὺ εἰς μίαν ἰδέαν δράσεως, δημιουργικῆς δράσεως. Ἡ δημιουργικότης ὁμως ἀπαιτεῖ μεγάλην δόσιν ὑπομονῆς, καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τὰ ὄνειρα εἰς τὴν δράσιν εἶνε ὁ μόνος τρόπος νὰ φυλαχθοῦν τὰ ὄνειρά μας καὶ νὰ μὴ ἐξαμμισθοῦν.

Μία συνήθεια ποὺ καταστρέφει τὰς εὐκαιρίας τῆς δημιουργικότητός μας εἶναι ἡ συνήθεια τοῦ νὰ παραπονούμεθα. Καὶ τὸ κακὸν μὲ τοὺς μουρμουρίζοντας εἶνε ὅτι σχηματίζουν τὴν συνήθειαν τῆς ἀρνητικῆς στάσεως. Εἰς τὴν φωτογραφίαν τὸ «ἀρνητικὸν» εἶνε πολὺ σπουδαῖον, ὅπως γνωρίζετε· ἀλλὰ τὸ τελειωμένο ἀντίτυπον εἶναι σπουδαιότερον. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ζῶμεν μὲ ἀρνητικότητα· κάπου πρέπει νὰ εὐρωμεν ἐν θετικῶν στήριγμα καὶ νὰ στερεώσωμεν τὴν ζωὴν μας θετικὰ ἐπάνω εἰς αὐτό.

Ἐνα τετραετὲς κοράσιον ἐπροσπάθει νὰ μετακινήσῃ ἕνα τραπέζι. Ἡ μητέρα του εἶπε: «δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὸ μετακινήσῃς· τὸ τραπέζι εἶνε τόσο μεγάλο ὅσον καὶ σύ». Ἡ μικρὰ ἤξευρε καλύτερα καὶ εἶπε: «μάλιστα, μαμά, ἠμπορῶ νὰ τὸ μετακινήσω· εἶμαι τόσο μεγάλη, ὅσον καὶ τὸ τραπέζι».

Νὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς, φίλοι μου, τόσοσὺν μεγάλοι ὅσον καὶ τὸ ἔργον μας, ἢ, καλύτερον, νὰ εἴμεθα με-

ΚΑΝΟΝΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ Δ' ΕΝ ΧΑΛΚΗΔΟΝΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

I

Κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον ἐρωτάσθη, ὡς γνωστὸν, ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἡ 1500ῆ ἐπέτειος τῆς συγκλήσεως τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου (τῷ 451).

Εἰς ἄλλην μού μελέτην ἐτόνισα τὴν μεγίστην σημασίαν τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Συνόδου ταύτης, δι' ἧς καθωρίσθη ἡ κυρίως δογματικὴ θάσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ συγχρόνως ἡ τελειότερα διατύπωσις τῆς ἀνωτέρας χριστιανικῆς ἀληθείας περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὡς αὕτη ἐνεφανίσθη ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐν τοῖς ἐξῆς σημειῶ τὴν ἐπίσης μεγάλην σημασίαν τοῦ κανονικοῦ ἔργου τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος, ἥτις διὰ τῶν ὑπ' αὐτῆς θεσπισθέντων τριάκοντα κανόνων διέταξε καὶ καθώρισε πλεῖστα σημαντικὰ σημεῖα τῆς καθόλου ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ζωῆς.

Ἡ σημασία τῶν κανονικῶν τούτων διατάξεων φανεροῦται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι αὗται μετὰ τόσους αἰῶνας διατηροῦσι πλήρως τὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ σήμερον.

Εἶναι βεβαίως λυπηρὸν ὅτι ἡ ἐπὶ τόσους αἰῶνας χρησιμοποίησις πειθαρχικῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διατάξεων δὲν ἐπέφερε τὴν ἐμπέδωσιν τῆς προβλεπομένης τάξεως ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ, τοῦτο ὁμως ἀποδοτέον εἰς τὴν ἀτέλειαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἧς δὲν ἐξαιρεῖται καὶ ὁ θεοσυστατος μὲν καὶ θεῖος, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἀποτελούμενος, συγχρόνως καὶ ἀνθρώπινος ἐκκλησιαστικὸς ὀργανισμὸς.

γαλύτεροι ἀπὸ ὅ,τι εἶνε τὸ περιβάλλον μας· καὶ τότε θὰ ἠμποροῦμεν νὰ μετακινῶμεν τὰ πράγματα ποὺ ἐμποδίζουν τὸν δρόμον μας.

Θὰ ἐνθυμείσθε πάντως τὰς ἐμπνευστικὰς καὶ δημιουργικὰς ἐκείνας λέξεις τοῦ Χριστοῦ: «ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θλίψιν ἔχετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε· ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον».

Ἡ τολμηρὰ ζωὴ ἔρχεται εἰς ἐκείνους ποὺ εἶνε ἐτοιμοὶ δι' αὐτήν. Δὲν ἠμπορεῖτε βέβαια νὰ φαντασθῆτε μίαν, ἄνευ σταθμοῦ, πτήσιν, ἢ μίαν πολιτικὴν ἐξερευνησιν, χωρὶς τοὺς μακροὺς μῆνας τῆς ὑπομονητικῆς προπαρασκευῆς, χωρὶς τὴν συλλογὴν ὑλικῶν, κυρίως τὴν ἐξασφάλισιν τῶν καταλλήλων βοηθῶν κλπ.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ τρία Δέλτα—Διερευνητικότης, Διακριτικότης, Δημιουργικότης—πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐμπρός μας, ἐὰν θέλωμεν νὰ κατακτήσωμεν τὴν ζωὴν. Πρέπει νὰ θέλωμεν νὰ γίνωμεν πραγματικῶς μεγάλοι· καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ἐπιτύχωμεν ὅχι μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ ἀνάπαισιν, ἀλλὰ μὲ Διερευνητικότητα, μὲ Διακριτικότητα καὶ μὲ Δημιουργικότητα.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΠΟΛΥΖΩΙΔΗΣ

Ἐπίσκοπος Νύσσης

Οἱ ἱεροὶ κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι μεταβλητὰ διατάξεις θεσπιζόμεναι κατὰ τὰς κρατούσας ἐκάστοτε καιρικὰς ἀνάγκας καὶ συνθήκας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ παρέλευσις, τυχόν, τούτων ἀχρηστεύει φυσικῶς τὰς ἐπὶ τούτῳ θεσπισθείσας προγενεστέρως διατάξεις. Ἡ ἀνάγκη, συνεπῶς, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τῆς καταργήσεως ἢ τῆς τροποποιήσεως τούτων εἶναι προφανής. Κατὰ γενικωτέραν ὁμῶς ἀρχὴν τοῦ Κανονικοῦ καὶ τοῦ καθόλου Δικαίου, αὕτη διενεργεῖται μόνον διὰ τοῦ θεσπίσαντος αὐτὰς νομοθετικοῦ σώματος, τούτεστι τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἄλλ' ἀκριβῶς ἢ κατὰ μακρὰ διαστήματα σύγκλησις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἥτις δὲν διευκολύνει τὴν τοιαύτην ἐκκαθαριστικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἐργασίαν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ νομοθεσίᾳ, συντελεῖ οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον διατήρησιν θεωρητικῶς ἐν ἰσχύϊ πολλῶν παλαιότερων, ἀχρήστων δὲ κανονικῶν διατάξεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑπόδειξιν τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης τῆς κωδικοποιήσεως, τοῦλάχιστον, αὐτῶν.

Ἡ κωδικοποίησις αὕτη ἐγκαίρως καὶ καταλλήλως προετοιμαζομένη δύναται, καθ' ἃ ἀλλαγῶν διὰ μακρῶν ἀνέπτυξα, ὁμοφώνως υἱοθετουμένη ὑπὸ πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀμέσως ἀπὸ τοῦδε ὑπὸ τὴν κατ' οἰκονομίαν αἴρεσιν τῆς μελλοντικῆς ἐγκρίσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς προσεχοῦς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἥτις ἐγκρίσις θὰ εἶναι βεβαία καὶ ἀσφαλής, ἐφ' ὅσον θὰ γίνῃ ἐκ μέρους Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποτελεσθησομένης ὑπὸ τῶν υἱοθετησάντων τὴν κωδικοποίησιν αὐτοκεφάλων τμημάτων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἡ παραμονὴ ἐν θεωρητικῇ ἰσχύϊ παλαιότερων ἀχρηστευθεισῶν ἢ τροποποιησίμων διατάξεων διὰ τὴν συνεχῆ ἀναβολὴν συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἥτις διὰ σπουδαίους λόγους, οὗς ἀλλαγῶν ἀνέπτυξα, θὰ ἐξακολουθήσῃ, κατ' ἀνάγκην, ἐπὶ μακρὸν εἰσέτι, δὲν παραδίδεται, ἴσως, καὶ πολὺ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον ἐφαρμόζεται παρ' ἡμῶν εἰς εὐρυτάτην κλίμακα ἡ ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία (ὄρα σχετικὸν περὶ ταύτης σύγγραμμά μου), ἡ ἐπιτρέπουσα τὴν ἐλαστικὴν τῶν παλαιότερων κανόνων ἐφαρμογὴν. Ἐξ ἄλλου ὅμως, εἶναι φανερόν καὶ γνωστὸν ὅτι πολλαὶ ἀχρηστευθεῖσαι καὶ τροποποιήσιμοι κανονικαὶ διατάξεις ὑφιστάμεναι ἔστω, καὶ ἐν θεωρητικῇ ἰσχύϊ, πολλὴν δημιουργοῦσιν ἐν τῇ διοίκησει ἀνωμαλίαν, ἣν δὲν διευθετεῖ πάντοτε ἡ ἐφαρμοζομένη οἰκονομία.

Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ἡ παρ' ἐμοῦ κατ' ἐπανάληψιν τονισθεῖσα ἀνάγκη κωδικοποιήσεως τῶν ἱερῶν Κανόνων, ἣν τῇ προτάσει μου ὑπέδειξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Α' Πανορθόδοξον Συνέδριον τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας (1936), οὐ μόνον δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἀλλ' οὐδὲ κἀν ἐλήφθη ἢ πρὸς τοῦτο ἐπίσημος πρωτοβουλία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰ ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἐκείνῳ ὑποδειχθέντα.

Ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία προέβη, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ καιροῦ, διὰ τὴν εὐχέρειαν τῆς ἐν ἐνὶ προσηπῶ συγκεντρώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας καὶ ἐξουσίας, εἰς τὴν κωδικοποίησιν τοῦ κανονικοῦ αὐτῆς ὕλικου (ἀπείρως πλουσιωτέρου τοῦ ἡμετέρου), ἐφαρμόζεται δ' ἐν αὐτῇ ἀπὸ μακροῦ τὸ νέον κωδικο-

ποιημένον Corpus juris canonici αὐτῆς. Προσεχῶς μάλιστα προδίδει αὕτη εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐτοιμασθείσης ἤδη κωδικοποιήσεως τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῶν ὑπ' αὐτὴν οὐνιτικῶν ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν!

Ἐξῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἂν μία τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (περιττὸν δὲ νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ ἐξ αὐτῶν ἐνδεδειγμένη εἶναι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἢ ἔστω κατόπιν συγγνωήσεως μετ' αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος) ἀνελάμβανεν ἐπὶ τέλους τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐπίσημου κωδικοποιήσεως, τὴν ὁποῖαν καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ πολλοῦ ἐπεξεργάζομαι καὶ ἴσως καὶ ἄλλοι ὀρθόδοξοι κανονολόγοι ἀτομικῶς.

II

Οἱ Ἱ. Κανόνες τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου θὰ ἠδύναντο νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς ἐξ κατηγορίας :

Α.) Περὶ τῶν προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου (κανὼν κη').

Β.) Περὶ Συνοδικῆς τάξεως (κανόνες ιθ' καὶ λ').

Γ.) Περὶ τῆς εὐταξίας καὶ εὐπρεπείας τῶν κληρικῶν (κανόνες ε', στ', η', θ', ι', ιβ', ιγ', ιε', ιζ', κ', κα', κγ', κε', κστ', κη', καὶ κθ').

Δ.) Περὶ τῆς μοναχικῆς τάξεως (κανόνες γ', δ', ζ', η', ιστ' καὶ κδ').

Ε.) Περὶ μικτῶν γάμων (κανὼν ιδ') καὶ

ΣΤ.) Περὶ ἠθικῆς τάξεως κληρικῶν καὶ λαϊκῶν (κανόνες β', γ', ιστ', ιη', κδ', κγ' καὶ κς').

Α.) Περὶ προνομίων τοῦ Κωνσταντινουπόλεως : Μετὰ τὴν ἐν τῷ α' κανόνι, ὡς ἐν προομιῳ, βεβαιουμένην πιστὴν τήρησιν τῶν κανόνων τῶν προγενεστέρων Συνόδων, ὁ κη' κανὼν ἀναγνωρίζει τὰ προνόμια τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ταῦτα ἐθεσπίσθησαν διὰ τοῦ γ' κανόνος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ καθορίζει τὰ τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ.

Ἐν τῷ κανόνι τούτῳ περιέχεται ἡ περίφημος διάταξις, καθ' ἣν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονῇ τοὺς ἐπίσκοπους τῶν βαρβαρικῶν χωρῶν. Ἐπὶ τῆς διατάξεως ταύτης βασίζεται ἡ δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐπὶ τῶν ἐξωκλιματικῶν κοινοτήτων. Ὡς γνωστὸν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀμφισβητεῖται παρὰ τινῶν, περιοριζόντων αὐτὸ εἰς μόνους τὰς ὑπὸ τοῦ κανόνος ἀναφερομένας διοικήσεις. Ἄλλ' ἡ ἀντίρρησις αὕτη δὲν εὐσταθεῖ, πρῶτον, διότι τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐξησχίθη ἔκτοτε καὶ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνος ἀδιαφιλονικήτως, οὕτω δὲ ἡ δημιουργηθεῖσα μακραίων παράδοσις δὲν δύναται εὐκόλως νὰ παροραθῆ καί, δεύτερον, διότι ἡ εὐρυτέρα γεωγραφικὴ ἐρμηνεία τοῦ κανόνος περιλαμβάνει ἀκριβῶς τὰ ὄρια τῶν ἐξωκλιματικῶν κοινοτήτων, ἐφ' ὧν δικαίως διεκδικεῖ καὶ σήμερον τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ὁικουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἡ Ἀμερικὴ, φέρ' εἰπεῖν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκδόσεως τοῦ κανόνος ἦτο ἄγνωστος, ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων, συνεπῶς, ἐπέκτασις καὶ ἐκεῖ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου εἶναι κατ' ἀναλογίαν ὅπως φυσικὴ καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον ἢ ἀνώμαλον παρουσιάζει.

Β.) Συνοδική τάξις: Διὰ τοῦ 1θ' κανόνος ὑπομιμνήσκειται τὸ ἀπαραίτητον τῆς ἀπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους συγκλήσεως τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων πρὸς διευθέτησιν τῶν ἐν ταῖς διαφόροις ἐπισκοπαῖς τῶν Μητροπόλεων ἐκκρεμουσῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. Ὁ δὲ λ' κανὼν ἐπιτρέπει, κατ' ἐξαίρεσιν καὶ οἰκονομίαν, τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὑποχρέωσως τῶν αἰγυπτιακῶν ἐπισκόπων ὑπογραφῆς τῶν πρακτικῶν τῆς Συνόδου (τῆς Δ') διὰ τὴν ὑφισταμένην χηρείαν τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου, ἐπὶ τηρήσει ὡς πρὸς τοῦτο παλαιοῦ ἐκεῖ ἐθίμου. (Ἡ περίπτωσις αὕτη, ὡς πᾶσαι αἱ κατ' οἰκονομίαν διευθετούμεναι περιπτώσεις ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, οὐδένα βεβαίως κανόνα προηγουμένου δημιουργοῦσι).

Γ.) Περὶ εὐταξίας καὶ εὐπρεπείας τῶν κληρικῶν: Ἡ κανονικὴ καὶ εὐπρεπὴς λειτουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανισμοῦ προβλέπεται διὰ τῶν κανόνων ε', ς', γ', θ', ι', ιβ', ιγ', ιε', ιζ', κ', κα', κγ', κε', κς', κη' καὶ κθ'. Οἱ κληρικοὶ κατὰ τοὺς κανόνας τούτους δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετακινῶνται αὐτοδούλως ἐπὶ ἐγκαταλείψει τῆς ἑδρας αὐτῶν. Τοῦτο αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς κληρικούς τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς ἰδρύματα κοινωνικῆς προνοίας, τῶν ὁποίων τὸ αὐθαίρετον αὐτεξούσιον τιμωρεῖται βαρύτερα.

Ἐξ ἄλλου ἐπιβάλλεται ἡ τήρησις καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν καθωρισμένων ὀρίων τῶν ἐπισκοπικῶν περιφερειῶν, καταδικαζομένης τῆς οἰασδῆποτε διαιρέσεως ἢ καὶ συντήσεως αὐτῶν αὐθαίρετως εἰς ὄφελος ἄλλων ἐπισκοπῶν. Ἀναγνωρίζεται δ' ἀπολύτως ἡ τροποποιήσις τῶν ὀρίων τῶν ἐπισκοπῶν καὶ ἡ τιμητικὴ αὐτῶν ἀνάδειξις εἰς μητροπόλεις ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς ὅτι «τὰ ἐκκλησιαστικὰ εἶθιστα τοῖς πολιτικοῖς συμμεταβάλλεσθαι». Ὅρίζεται ἡ ὑποχρεωτικὴ, ἐντὸς τριμήνου τὸ πολὺ, πληρωσις τῶν κενῶν ἐπισκοπικῶν ἑδρῶν καὶ ἐπιβάλλεται ὁ παρὰ τοῖς ἐπισκόποις διορισμὸς τοῦ Οἰκονόμου, πρὸς ἐξασφάλισιν τιμίας, ἀδιαθλήτου καὶ ἀσκανδαλίστου διαχειρίσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας.

Τέλος καθορίζεται ἡ ἀρμοδιότης τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων διὰ τοὺς κληρικούς, ὡς καὶ ἡ ποιότης τοῦ κατηγοροῦ τῶν ἐπισκόπων ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων. Ἡ εἴσοδος κληρικῶν ἐξ ἄλλων προερχομένων ἐπισκοπῶν ἐπιτρέπεται μόνον ἐπὶ τῇ βάσει συστατικῶν γραμμάτων τῶν οικείων ἐπισκόπων καὶ ἐπιβάλλεται ἡ ἐν πᾶσι πειθαρχία τῶν κληρικῶν εἰς τὸν ἴδιον ἐπίσκοπον. Ὑποβιβασμὸς εἰς κατωτέρους ἱερατικούς βαθμούς (ἔχι ὀφφίκια) ἀπαγορεύεται ἀπολύτως.

Ἐν τέλει καθορίζεται διὰ τοῦ 1ε' κανόνος ἡ τάξις ἐπὶ «χειροτονία» διακονίσεως, θέσεως καὶ θεσμοῦ ὑφισταμένου ἀκόμη τότε εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὄργανισμὸν.

Δ.) Διὰ τῶν κανόνων γ', δ', ς', γ', ιε' καὶ κδ' καθορίζονται διάφοροι λεπτομέρειαι τῆς μοναχικῆς πολιτείας καὶ τάξεως. Ἀπαγορεύεται ἡ ἀνάμειξις τῶν μοναχῶν εἰς οἰασδῆποτε κοσμικὰς φροντίδας, πλὴν τῶν καθαρῶς φιλανθρωπικῶν. Ἐπίσης ἡ αὐθαίρετος καὶ ἀνευ ἀδείας τοῦ οικείου ἐπισκόπου ἱδρύσις μοναστηρίου, ἢ αὐτόδουλος μετακίνησις τῶν μοναχῶν ἀπὸ μοναστηρίου εἰς μοναστήριον, ἢ εἴσοδος εἰς τὸν μοναχικὸν βίον τῶν δούλων (ὡς γνωστὸν ὁ νομικὸς θεσμὸς

τῆς δουλείας δὲν εἶχε καταργηθῆ), ὁ γάμος τῶν ἀφιερωθεισῶν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον παρθένων καὶ ἡ μετατροπὴ τῶν μοναστηρίων εἰς κοσμικὰ ἰδρύματα.

Ε.) Περὶ μικτῶν γάμων: Διὰ τοῦ 1δ' κανόνος ἀπαγορεύεται ὁ μικτὸς γάμος Ἰουδαίου ἢ ἀρετικοῦ μετὰ ὀρθοδόξου, ἐκτὸς ἂν ἐπιστραφῆ εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ὁ ἀλλόθρησκος ἢ ἑτερόδοξος σύζυγος.

ς.) Περὶ ἠθικῆς τάξεως καὶ εὐπρεπείας κληρικῶν καὶ λαϊκῶν: Διὰ τῶν κανόνων β', γ', ις' ιη' κδ' κγ' καὶ κς' τονίζεται ἡ διέπουσα τοὺς κληρικούς καὶ λαϊκοὺς ἠθικὴ τάξις, ἀπαγορευομένης τῆς ἐπὶ χρήμασι καὶ ἀπολελυμένης χειροτονίας, τῆς συνωμοσίας κατὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τῆς ἀρπαγῆς τῆς περιουσίας τῶν θησκόντων ἐπισκόπων καὶ τῆς ἀρπαγῆς γυναικῶν. Τέλος συνιστᾶται ὁ ἐφοδιασμὸς τῶν πενήτων δι' εἰρηγικῶν καὶ ὄχι συστατικῶν ἐπιστολῶν.

Τὸ κανονικὸν ἔργον τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶναι σημαντικώτατον διὰ τὴν στερέωσιν γενικώτερον τῆς ὑφισταμένης ἤδη ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ διὰ τὴν καὶ πάλιν ὀριστικὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς κανονικῆς θέσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, σπουδαίως ἀμφισβητουμένης ὑπὸ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ δυστυχῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, εἰ καὶ ἀνεπισήμως καὶ ἀνομολογήτως, καὶ ὑπὸ τινῶν ὀρθοδόξων.

Τὸ περιεχόμενον τῶν κανόνων τούτων μᾶς πληροφορεῖ, ὡς ἐλέχθη, περὶ τῆς ὑπάρξεως πολλῶν κακῶν καὶ ἠθικῶν ἐκτρόπων ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ὀργανισμῷ, τὰ ὅποια, ὡς μὴ ὄφελον, ἐν πολλοῖς, παρὰ τὰς ἀδυστηρὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις, ἐξακολουθοῦν ὑφιστάμενα. Τοῦτο κατ' ἀρχὴν δὲν εἶναι βεβαίως καὶ τόσον ἀποθαρρυντικόν, διότι ἡ Ἐκκλησία περιεῖχε ἀνεκαθεν καλὰ καὶ σαπρὰ μέλη καὶ στελέχη, χωρὶς τοῦτο γὰρ ἐπηρεάζη τὴν φύσιν καὶ ὑπόθεσιν αὐτῆς. Τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὀργανισμὸς, ὡς καὶ ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἀδυστηρῶν τούτων διατάξεων καταφαίνεται, ἀντέδρασε πάντοτε καὶ ἀντιδρᾷ κατὰ τῶν κατηλεωμένων τὴν ἱεράν ἀποστολὴν κληρικῶν.

Ἡ ἐπαίσχυντος διαγωγὴ τοιούτων κληρικῶν κατ' οὐδὲν δύναται νὰ θλάψῃ οὐσιαστικῶς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ εὐθύνη τῆς ἀνοχῆς αὐτῶν βαρύνει βεβαίως τὴν ἐκάστοτε διοικοῦσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, ἐκ τῆς τοιαύτης δ' ἢ τοιαύτης ἀνοχῆς ἐξαρτᾶται ἡ ἀνοδος ἢ κατὰπτωσις τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, αἵτινες σημειοῦνται ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ χαρακτηρισρίζουσιν ἐκάστοτε τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς.

Ὅσον ὅμως λυπηρὰ καὶ ἂν εἶναι ἡ κατὰ καιροὺς παρουσιαζομένη κατὰπτωσις, τόσον ἀνόητος καὶ ἐγκληματικὴ εἶναι ἡ διὰ τὴν κακὴν διαγωγὴν ἐνίων κληρικῶν προσβολή, ἐπιθεσις καὶ περιφρόνησις τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἱστορία, καὶ εἰς τὰ ἔσχατα τῆς καταπτώσεως ἐξίχθησα λόγῳ τῶν κακῶν κληρικῶν τῆς, οὐδέποτε ἐκλονίσθη κατὰ βάσιν, ἀλλὰ, καθοδηγούμενη ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦντος Ἀγίου Πνεύματος, ἀνωρθώθη καὶ κατέστησεν ἐπαίσχυντους τοὺς τε ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς αὐτῆς ἐχθρούς.

ΑΜΙΛΚΑΣ Σ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ
Καθηγητὴς τοῦ ἀνον. Δικαίου

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ (*)

Ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν.—Ἡ ἀνεπάρκεια τῆς φιλικῆς γνώσεως καὶ τὸ ἀπαραίτητον τῆς πίστεως.—Ἡ στενὴ μεταξὺ ἠθικότητος καὶ θρησκευτικότητος σχέσις.—Ἡ ἐξέχουσα θέσις τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος ἐν τῇ ἐκπαίδευσί.—Μεγάλοι παιδαγωγοὶ καὶ φιλόσοφοι περὶ τῆς σημασίας τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος.—Ἡ παροχὴ θρησκευτικῶν γνώσεων προβαθμίς τῆς πίστεως.—Ἡ γένεσις καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς θρησκευτικότητος ὁ κύριος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν.—Ἡ βαθεῖα πίστις καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ διδασκάλου.—Ἡ ὀρθὴ ἐκλογή τῆς διδασκείας ὕλης καὶ ὁ πρὸς παροχὴν αὐτῆς κατάλληλος χρόνος.—Ἡ ἐξαρσις τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν προσωπικοτήτων, μάλιστα δ' ἡ διεγέρσις τοῦ διαφέροντος ὑπὲρ τοῦ προτύπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος ὡς κέντρου τῆς ὅλης διδασκαλίας.—Ἡ ἐν αὐτῇ θέσις τῆς Κ.Δ., τῆς Π.Δ.—Ἡ ὀρθὴ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῆς Κατηχήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ἡ κατάλληλος δι' αὐτὴν ἡλικία.—Τὰ θρησκευτικὰ τοῦ Γυμνασίου.—Ἡ ἀνάγκη τοῦ Σωτῆρος καὶ περικυπῶν ἐκ τῶν πατερικῶν ἔργων ἐκ τοῦ πρωτοτύπου.—Ἡ Ἐκκλησιολογία.—Τὰ θρησκευτικὰ ἄσματα καὶ αἱ προσοχαί.—Ἐφαρμοστέα ἢ ἀρχὴ τῆς συγκεντρώσεως καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ τῆς διδασκείας.—Ἡ ἐξωσχολικὴ δράσις τοῦ θεολόγου καθηγητοῦ.—Ἀπαραίτητος ἢ μετὰ τοῦ Κλήρου συνεργασία.—Οἱ καθηγηταὶ τῶν θρησκευτικῶν εἶναι ἔθνικοι καὶ θρησκευτικοὶ ἀπόστολοι.

Εὐλόγως μεταξὺ τῶν θεμάτων, τῶν ἀναγεγραμμένων πρὸς συζήτησιν ἐν τῷ προγράμματι τοῦ Συνεδρίου τούτου, περιλαμβάνεται καὶ τὸ περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ διδασκτικοῦ ἔργου τοῦ Θεολόγου, διότι διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς γνώμων ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου θὰ ἐπέλθῃ συνεννόησις μεταξὺ τῶν διδασκόντων τὸ θρησκευτικὸν μάθημα εἰς τὰ Σχολεῖα ἡμῶν, θὰ διαλευκανθῶσι ζητήματα δυσεπίλυτα ἄλλως διὰ τινὰς ἐξ αὐτῶν, θὰ κατορθωθῇ οὕτως ἀρμονία ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ ἔργου τῶν θεολόγων καθηγητῶν καὶ θὰ ἀποκτήσῃ οὗτοι θεαίωτα καὶ ἀσφάλειαν ἐν τῇ ἐκτελέσει αὐτοῦ.

Ἦκουσα μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὴν ἐμβριθεστάτην ἀνακοίνωσιν, τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Μ. Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω παρατηρήσεις τινὰς γενικοῦ περιεχομένου. Αὗται ἀναφέρονται εἰς θεμελιώδη σημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων θεωρῶ ἐπιβαλλόμενον, νὰ ἔχωσι σαφῆ γνώμην οἱ καθηγηταὶ τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος. Ἴνα καταστῶ δὲ νοητὸς ὑπὸ πάντων, θὰ ἀποφύγω πᾶσαν θεωρίαν καὶ θὰ χρησιμοποιήσω ἀπλουστάτην γλῶσσαν.

★

Τὸ ἔργον τοῦ διδάσκοντος τὸ θρησκευτικὸν μάθημα δύναται νὰ εἶναι καὶ εὐχερέστατον διὰ τὸν διδάσκοντα καὶ δυσχερέστατον, ἀναλόγως τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται ἡ διδασκαλία αὐτοῦ. Εἶναι εὐχερέστατον, ὅπως ἐγένετο ὑπὸ παλαιότερων ἀπαιδευγῶν διδασκάλων, συνιστάμενον εἰς ἀπλήν ἀποστήθισιν ὑπὸ τῶν μαθητῶν κειμένου, ὅπερ ὀρίζεται εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν προτέρων, ἀπεμνημονεύετο μηχανικῶς καὶ μηχανικῶς ἀπεδίδετο.

Ὡς εἶκος, τοιαύτη διδασκαλία οὐ μόνον δὲν ἦτο ἀποδοτικὴ, ἀλλὰ καὶ συνετέλει εἰς πνευματικὴν ἀποχαύνωσιν τῶν παιδῶν. Οὐ μόνον δὲν ἐκαλλιέργει τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, ἀλλὰ καὶ προῆγεν εἰς τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν.

Ἀντιθέτως τὸ διδασκτικὸν ἔργον ἐν τῷ θρησκευτικῷ μαθήματι ἀποβαίνει δυσχερές, ἐν ταυτῷ ὅμως καὶ ἀποδοτικώτατον, ὅταν τελεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς διδασκτικῆς καὶ ἀποβλέπη εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ὕψηλοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ μάθημα τοῦτο.

Ἄλλὰ ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς οὗτος τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν;

Ὁ σπουδαιότερος τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς εἶναι, ὡς γνωστὸν, ἡ διαμόρφωσις τῶν παιδῶν εἰς ἠθικοὺς καὶ θρησκευτικοὺς χαρακτήρας. Ἐν τῶν κυριωτάτων δὲ πρὸς τοῦτο μέσων ὑπολαμβάνεται δικαίως τὸ θρησκευτικὸν μάθημα. Μόνη ἡ γνώσις τῆς ἠθικῆς ἀδυνατεῖ νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον τελείως ἠθικόν. Ὁ κατέχων τοὺς ἠθικοὺς νόμους κατορθοῖ νὰ γωρῖσῃ, τί εἶναι ἀγαθὸν καὶ τί πονηρὸν, τί ὀφείλει τις νὰ πράττῃ καὶ τί νὰ ἀποφεύγῃ. Τὴν δύναμιν ὅμως πρὸς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν καὶ φεύγειν τὸ πονηρὸν ἀδυνατεῖ νὰ παράσχῃ ἡ φιλικὴ γνώσις. Πρὸς ταῦτα εἶναι ἀπαραίτητος ἡ πίστις. Ἡ ἠθικὴ δρᾶσις εὐρίσκει σταθερὸν ἔρεισμα ἐν τῇ πίστει, ἐν τῇ θρησκευτικότητι, διὰ τῆς ὁποίας κατορθοῦται ὑποταγὴ τῆς ἀτομικῆς βουλήσεως εἰς ἀνωτέραν βούλησιν, τὴν τοῦ Ὑπεράτου ὄντος. Ὅτι διὰ τῆς θρησκείας θεμελιούται στερεὴς ἐν τῷ βίῳ ἡ ἠθικότης, διδάσκει ἡμᾶς αὐτὸς ὁ καθ' ἡμέραν βίος. Ἐν ταῖς περιστάσεσι τοῦ βίου δὲν ἀρκεῖ ἡ γνώσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὅπως μεταρσιώσῃ τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ τὸ πονηρὸν καὶ τὸ ταπεινόν, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ οὗτος σταθερώτερον ἔρεισμα, ἰσχυρότερον ἐπικουρίαν κατὰ τῶν κωλυμάτων, ἅτινα θὰ συναντήσῃ ἐνταῦθα. Τοῦτο δὲ εὐρίσκει ἐν τῇ πίστει, τῇ θρησκείᾳ.

Κατὰ ταῦτα ἠθικότης καὶ θρησκευτικότης εἶναι ἔννοιαι στενώτατα πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμέναι. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ θρησκευτικὸν μάθημα πρέπει νὰ κατέχῃ ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν μαθημάτων, τῶν διδασκόμενων ἐν τῷ παιδαγωγούντι σχολείῳ. Οὐδὲν ἄλλο μάθημα περιέχει τοσαῦτα δραστηκὰ στοιχεῖα πρὸς ἀγωγὴν, ὅσα τοῦτο. Τοῦτο συμπληροῖ τὰ λοιπὰ μαθήματα. Πληροῖ τὰ χάσματα, ἅτινα καταλείπουσιν αἱ ἀνθρώπινοι γνώσεις καὶ προσδίδει ἐνότητα καὶ ἐσωτερικὴν συνοχὴν εἰς τὴν ὅλην διδασκτικὴν ἐργασίαν. Τοῦτο ἐπιδίδωκει κατὰ τρόπον ἄμεσον τὴν ἐπιτεῦξιν ἐκείνου, ὅπερ τὰ ἄλλα μαθήματα ζητοῦσιν ἐμμέσως νὰ ἐπιτύχωσι. Ἐνεκα τούτου ἐν παντὶ ὕγιως ἔχοντι παιδευγικῶν συστήματι παρὰ τὴν γνώσιν τῆς ἠθικῆς τάσσεται ἡ γένεσις τῆς θρησκευτικότητος ὡς στήριγμα καὶ συμπλήρωσις αὐτῆς.

Ἡ τοιαύτη σημασία τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος ἐξήρθη κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ὑπὸ μεγάλων παιδαγωγῶν καὶ φιλοσόφων. Οὕτως ὁ Nägelshbach, ὁ Wiese, ὁ Frick ἐνορῶσιν ἐν τῷ μαθήματι τούτῳ τὸ

(*) Ὁμιλία τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Νικ. Ἐξαρχοπούλου, γενομένη τὴν 8ην Ἰουνίου ἐ. ἐ. ἐν τῷ Β' Πανελληνίῳ Θεολογικῷ Συνεδρίῳ.

κέντρον τῆς μορφωτικῆς καὶ παιδευτικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοὺς μαθητὰς καὶ προβάλλουσι τὴν ἀπαιτήσιν, ὅπως ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ γυμνασίου ὡς δρυντινάριος τῆς τάξεως ὀρίζεται ὁ διδάσκων τὸ μάθημα τοῦτο. Ὡσαύτως ἡ μεγάλη παιδαγωγικὴ σχολὴ τοῦ Herbart θεωρεῖ τὸ μάθημα τοῦτο ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν φρονηματούχον καὶ τοποθετεῖ αὐτὸ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ὅλης διδασκτικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἐργασίας. Καὶ ὁ Otto Willmann ἐν τῷ κλασσικῷ αὐτοῦ ἔργῳ «Didaktik als Bildungslehre» λέγει τὰ ἐπόμενα: «Τὸ θρησκευτικὸν μάθημα πρέπει νὰ κατέχη θέσιν κεντρικὴν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Πρὸς τὴν κοσμοθεωρίαν, τὴν ὁποίαν τοῦτο διδάσκει, ὀφείλουσι νὰ προσαρμόζωνται τὰ λοιπὰ μαθήματα. Τὰ διδάγματα αὐτοῦ δεόν νὰ εὐρίσκωσιν ἀπήχησιν καὶ ἐπιβεβαίωσιν ἐν τοῖς ἄλλοις μαθήμασιν. Ὑπὸ τοιαύτην δὲ ἔννοιαν τὸ μάθημα τοῦτο πρέπει νὰ θεωρῆται οὐχὶ εἰς διδασκτικὸν κλάδος παρὰ τοὺς λοιπούς, ἀλλ' ὁ κορμὸς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται τὰ λοιπὰ μαθήματα ὡς κλάδοι». Ἄξιον διαφέροντος εἶναι προσέτι, ὅτι κατὰ τὴν ἐν Ἑρλάγγῃ τῆς Γερμανίας συνελθοῦσαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν συνέλευσιν γερμανῶν φιλολόγων ἐγένετο ὁμοφώνως ἀποδεκτὴ πρότασις, ὅπως ἐν τῷ γυμνασίῳ τάσσεται ὡς ὁδηγὸς τῆς ὅλης διδασκαλίας ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ συντελώσιν εἰς καλλιέργειαν αὐτῆς πάντα τὰ μαθήματα, ἰδίᾳ δὲ τὸ τῶν θρησκευτικῶν.

Εἰδικώτερον δὲ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν ἐπιδιώκει τοὺς ἐπομένους σκοποὺς :

Ἐν πρώτοις παρέχει θρησκευτικὰς γνώσεις. Προσπαθεῖ νὰ γεννήσῃ θρησκευτικὰς παραστάσεις καὶ ἐννοίας. Τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀναγκαῖον, διότι ἡ γνώσις χρησιμεύει ὡς προβαθμὸς τῆς πίστεως. Ἄνευ τῶν θρησκευτικῶν γνώσεων εἶναι ἀδύνατος ἡ γένεσις τῆς θρησκευτικότητος. Ἴνα τις ἀποκτήσῃ πίστιν, πρέπει νὰ μάθῃ πρῶτον, εἰς τί πρέπει νὰ πιστεῦῃ. Καὶ τότε μόνον δύναται τις νὰ ἔλθῃ εἰς σχέσιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πιστεῦσῃ εἰς Αὐτὸν, ὅταν ἔχῃ ἰδέαν περὶ Αὐτοῦ, τῶν ἔργων Του, τῆς δυνάμεώς Του, τῶν προθέσεών Του.

Ἰδιαιτέρως δὲ ὀφείλει ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία νὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ἔργον Αὐτοῦ, τὴν διδασκαλίαν Του. Καὶ παραλλήλως ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουσι.

Δὲν ἀρκεῖται ὅμως τὸ μάθημα τοῦτο εἰς μόνας τὰς θρησκευτικὰς γνώσεις καὶ ἀληθείας. Σὺν αὐταῖς καὶ δι' αὐτῶν ἐπιζητεῖ τὴν γένεσιν τῆς θρησκευτικότητος καὶ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ φρονήματος. Ἡ θρησκευτικότης συλίσταται οὐχὶ ἀπλῶς εἰς τὴν γνώσιν τῆς Θρησκείας, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν πίστιν τῶν ἀτόμων πρὸς αὐτήν. Δὲν εἶναι αὕτη ἀποκλειστικὸν ζήτημα γνώσεων, ἀλλ' εἶναι κυρίως ζήτημα συναισθήματος καὶ ἔχει τὴν ἔδραν τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ. Τὸ συναισθημα δὲ τοῦτο, ἡ πίστις αὕτη, παρορμᾷ τὸ ἄτομον νὰ μὴ εὐρίσκηται εἰς διαφωνίαν πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας, ἀλλὰ νὰ ρυθμίξῃ συμφῶνως πρὸς αὐτὰς τὴν βούλησιν καὶ τὰς πράξεις του. Κατὰ ταῦτα αἱ γνώσεις ἐν τῷ θρησκευτικῷ μαθηματι

θεωρητέαι τὸ μὲν ὡς σκοπὸς, τὸ δὲ ὡς μέσον πρὸς γένεσιν τῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Διδασκαλία δὲ θρησκευτικὴ, ἥτις δὲν καλλιεργεῖ τὸν σκοπὸν τοῦτον, εἶναι ἀνευ ἀξίας. Διδασκαλία, ἥτις καταλείπει τὸν μαθητὴν ψυχρὸν, ἥτις ἀποσχολεῖ μόνον τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ τῆς.

Σπουδαιότατος δὲ παράγων πρὸς ἐπιτεῦξιν τοῦ ἀνωτέρω σκοποῦ εἶναι ἐν πρώτοις ὁ διδάσκαλος. Παρὰ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ ἡ βλῆ τῶν θρησκευτικῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ ἱστορικὴ πρὸς ἔγερσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ἀνάγκη νὰ προσέλθῃ ἐπίκουρος καὶ ἡ πίστις καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ διδάσκοντος τὸ μάθημα τοῦτο. Εἶναι κανὼν ἀπαράβατος ἰσχύων ἐπὶ πάντων τῶν μαθημάτων, ὅτι πρέπει οἱ διδάσκοντες νὰ εἶναι θαθέως πεπεισμένοι περὶ τῆς ὀρθότητος ἐκείνων, τὰ ὅποια διδάσκουσι, καὶ νὰ ἔχωσιν ἐνθουσιασμοὺς ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα μεταδίδωσιν αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς. Ὁ κανὼν οὗτος ἰσχύει κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν διδάσκοντα τὸ θρησκευτικὸν μάθημα. Τότε μόνον δύναται νὰ ἐπιτευχθῶσιν οἱ σκοποὶ αὐτοῦ, ὅταν τοῦτο διδάσκηται ὑπὸ προσώπου, ὅπερ διαπνέει τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ὅπερ ἔχει θαθὸν θρησκευτικὸν συναίσθημα. Μόνον ὅπου ὑπάρχει ζωὴ, δύναται νὰ γεννηθῇ νέα ζωὴ.

Διὰ τοῦτο πᾶν, ὅπερ διδάσκει ὁ διδάσκαλος τῶν θρησκευτικῶν, πρέπει νὰ ἔχῃ μεταβληθῇ ἐν αὐτῷ εἰς σάρκα καὶ ὄσα. Πρέπει οἱ μαθηταὶ νὰ διαγιγνώσκωσιν, ὅτι, ὅσα λέγει εἰς αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος, στηρίζονται ἐπὶ θαυμάτης πεποιθήσεως, τὴν ὁποίαν ἔχει σχηματίσει περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν. Τοῦναντίον δὲ ἐκείνο, τὸ ὁποῖον οὗτος ἀπλῶς γινώσκει, δύναται μὲν καταλλήλως διδασκόμενον νὰ γεννήσῃ παραστάσεις παρὰ τοῖς μαθηταῖς, θὰ παραμείνῃ ὅμως ξένον δι' αὐτοὺς, ὅπως εἶναι ξένον καὶ εἰς τὸν μεταδόσαντα. Διὰ τοῦτο ἐγκληματοῦσιν οἱ διδάσκαλοι ἐκείνοι, οἵτινες ἀναλαμβάνουσι τὴν διδασκαλίαν τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, χωρὶς νὰ διαπνέωνται καὶ ὑπὸ θρησκευτικῆς πίστεως.

Παρὰ τὸν ἐνθουσιασμόν δὲ τοῦ διδάσκοντος ὑπὲρ τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν ἕτερος σπουδαιότατος παράγων πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τοῦ μαθήματος τούτου εἶναι ὀρθὴ ἐκλογή τῆς διδασκτικῆς ὕλης καὶ κατάλληλος χρόνος πρὸς παροχὴν αὐτῆς. Τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἀχανὲς καὶ δὲν δύναται σήμερον νὰ ἐκτελεῖται τὸν λόγον ἐπ' αὐτοῦ. Θὰ προσθέσω μόνον θραχέας παρατηρήσεις.

Ἐνῷ ἡ διδασκαλία σχεδὸν πάντων τῶν λοιπῶν μαθημάτων ὑφίστατο κατὰ καιροὺς διαφόρους μεταβολὰς, προσαρμοζομένη πρὸς τὰ νέα ἐπιστημονικὰ καὶ παιδαγωγικὰ πορίσματα καὶ πρὸς τὰς ἐκάστοτε κυριαρχούσας νέας συνθήκας τοῦ βίου, τὰ τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν σπανίως ἐτόλμα τις νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ἔλεγχον καὶ νὰ προτείνῃ ριζικὰς ἀναθεωρήσεις. Εἰς τοῦτο συνεβάλλετο ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τούτου καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐποπτεία διεξήγοντο ὑπὸ θεολόγων καὶ κληρικῶν, στερουμένων παιδαγωγικῆς καὶ ψυχολογικῆς μορφώσεως, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ φόβος, μὴ προσκόψωσιν οἱ εἰσηγούμενοι μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ κοινῇ ἄρχον θρη-

σχευτικὸν συναίσθημα Ἐν τούτοις ἤρχισαν κατὰ μικρὸν ἐγειρόμεναι κραυγαὶ ὑπὸ ψυχολόγων καὶ παιδαγωγῶν περὶ διαφορῶν σημείων τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Αὐταὶ δὲ σὺν τῷ χρόνῳ προσεῖλκυσαν γενικώτερον ἐνδιαφέρον. Καὶ ἐκ τῶν γενομένων συζητήσεων ἀνεγνωρίσθησαν ἀλήθειαι τινες, τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ θεωρεῖται σήμερον ἐπιβαλλομένη πρὸς ὄφελος τοῦ μαθήματος τούτου καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν. Ὁρθοὶ δὲ εἶναι, ἵνα τὰ σημεῖα ταῦτα τύχῃσι καὶ παρ' ἡμῶν τῆς δεύσεως προσοχῆς.

Ἐν πρώτοις τονίζεται, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν μάθημα, πολὺ ἐνωρὶς διδασκόμενον εἰς τοὺς παῖδας, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως αὐτῶν, δὲν δύναται νὰ ἀποδώσῃ τοὺς καρπούς, ὅτινες προσδοκῶνται παρ' αὐτοῦ. Ὡς διδάσκει ἡ ψυχολογία τοῦ παιδός, τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἐξελισσεται βραδέως. Ἀναφαίνονται μὲν ἐνωρὶς παρὰ τῷ παιδί συναισθήματα ἐξαρτήσεως, ἀδυναμίας, ἀνάγκης πρὸς ἐπικουρίαν κλπ, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν βάση τοῦ θρησκευτικοῦ συναίσθηματος, ταῦτα ἔμως ὑπάρχουσι παρ' αὐτῷ ἐν πρωτογενεστάτῃ καὶ ἀορίστῃ μορφῇ. Βραδέως ἀποκτᾷ ὁ παῖς παράστασιν παντοδυνάμου αἰτίας, παράστασιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σχέσεως ἡμῶν πρὸς Αὐτόν. Καὶ οὐ μόνον ἡ ἐννοια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ θρησκευτικαὶ ἐννοιαὶ τυγχάνουσι ἀπρόσιτοι εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ λανυεαροῦ παιδός. Αἱ θρησκευτικαὶ δὲ παραστάσεις, τὰς ὁποίας οὗτος σχηματίζει ἐν ἀρχῇ, εἶναι περιβεβλημένα μορφᾶς καὶ σχέσεως ἀνθρωπίνης.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τούτων θεωρεῖται ἐπιβλαβὲς νὰ ἐπιταχύνῃται ἡ συστηματικὴ θρησκευτικὴ διδασκαλία καὶ νὰ παρεχῶνται τὰ ἱστορήματα τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας εἰς παῖδας ἄωρους, ὅπως κατανοήσωσι τὰς ἐν αὐτοῖς ἰδέας καὶ θερμοανθῶσιν ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ προτείνεται χάριν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, διὰ τὸν ὅποιον διδάσκειται τὸ μάθημα τοῦτο, νὰ ἀρχίσῃ διδασκόμενον τοῦτο ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἢ τοῦ τρίτου σχολικοῦ ἔτους. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τούτον, τὸν πρὸ τῆς συστηματικῆς διδασκαλίας, δύναται νὰ ἐπιζητηθῇ τῆς θρησκευτικῆς προπαρασκευῆς τοῦ παιδός δι' ἄλλων μέσων, καὶ ἰδίᾳ διὰ συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς, διὰ θρησκευτικῶν ἡμαθῶν καὶ προσευχῶν καὶ δι' ἐκτελέσεως ἔργων φιλαλληλίας.

Ὡσαύτως ἐπὶ μακρὸν ἠδυνάται τὸ θρησκευτικὸν μάθημα νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν σκοπὸν του ἐνεκα τῆς παρεχομένης εἰς τοὺς παῖδας θρησκευτικῆς ὕλης, ἥτις ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀφηρημένη καὶ ἀκατανόητος ὑπ' αὐτῶν καὶ πᾶν ἄλλο ἢ ἱκανὴ νὰ θερμάνῃ τὴν παιδικὴν ψυχὴν καὶ ἐξυψώσῃ αὐτὴν πρὸς τὸ Θεῖον. Ἄν θέλωμεν διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος νὰ ἀσκήσωμεν τὴν προσδοκωμένην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς παῖδας, πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὰ δόγματα καὶ νὰ περιοριζώμεθα εἰς τὸ ἱστορικὸν μέρος. Δὲν ἔχουσι θέσιν ἐν τῷ Σχολείῳ ἐπισκοπίσεις τοῦ παρεχομένου τοῦ ἱστορικοῦ τῶν Γραφῶν διὰ παρεμβολῆς σκοτεινῶν, στριφῶν καὶ ἀλληγορικῶν ἐρμηνειῶν. Εἰς τὸ ἀτόπημα τοῦτο περιπίπτουσι οἱ εἰδικοί θεολόγοι, οἱ ἄμοιροι παιδαγωγικῆς μορφώσεως, διότι οἱ μὴ θεολόγοι ἐνεκα

ἀγνοίας ἀποφεύγουσι τὰς δογματικὰς παρεμβολὰς καὶ ἀλληγορικὰς ἐρμηνείας.

Ἀσφαλέστατα δὲ καὶ φυσικώτατα ἐπίδρα τὸ θρησκευτικὸν μάθημα ἐπὶ τοὺς παῖδας, ὅταν προσάγωνται πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτῶν καὶ εἰκονίζονται καταλλήλως αἱ μεγάλαι θρησκευτικαὶ προσωπικότητες. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἀσχεῖ ἐπὶ τοὺς παῖδας τὸ παράδειγμα. Ἡ ἀναστροφή αὐτῶν μετὰ μεγάλων προσωπικότητων ἐπίδρα ἐπ' αὐτοὺς ἰσχυρότατα. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐκείνη ἡ διδασκαλία εἶναι τὰ μάλιστα μορφωτικὴ, ἥτις διευκολύνει τοιαύτην πνευματικὴν ἀναστροφήν αὐτῶν μετὰ τελείων ἀπὸ πάσης ἀπόψεως προσωπικότητων. Καὶ ἐν τῷ θρησκευτικῷ λοιπὸν μαθήματι τὸ ἀριστον, ὅπερ ἔχει νὰ πράξῃ ὁ διδάσκαλος, εἶναι νὰ ἄγῃ εἰς στενήν σχέσιν τοὺς μαθητὰς μετὰ τῶν θρησκευτικῶν προσωπικότητων, εἰκονίζων αὐτὰς, οὕτω ζωηρῶς, ὥστε νὰ νομίζωσιν οἱ μαθηταί, εἰ δυνατόν, ὅτι βλέπουσιν αὐτὰς, ζῶσι μετ' αὐτῶν, σκέπτονται, συναισθάνονται, δρῶσιν, ὑπομῆνουσι, πιστεύουσι, πάσχουσι μετ' αὐτῶν. Ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν τὸ θρησκευτικὸν μάθημα ζητεῖ κατ' ἐξοχὴν νὰ γεννήσῃ, δὲν δύναται νὰ ἐγερθῇ δι' ἀφηρημένων διδασκαλιῶν καὶ δογματικῶν κανόνων, ἀλλὰ διὰ συγκεκριμένων παραδειγμάτων, ἅτινα ὁμιλοῦσι ζωηρότατα εἰς τὸ θυμικὸν τοῦ παιδός καὶ κερδίζουσι τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Ἐὰν δὲ ἐπιβάλλεται, ὅπως ἄγῃται ὁ μαθητὴς εἰς στενωπὰν σχέσιν πρὸς τὰς μεγάλας προσωπικότητας τῆς θρησκείας, εἶναι ἀναγκαῖον πρὸ παντὸς καὶ κατ' ἐξοχὴν νὰ αἰσθανθῇ διαφέρον ὑπὲρ τοῦ προσώπου, τῆς δράσεως καὶ τῆς τύχης τοῦ Σωτῆρος. Τούτου ἐπιτευχθέντος, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ Σχολεῖον, ἐφ' ὅσον ἐξηρτάτο ἐξ αὐτοῦ, ὠδήγησε τὸν μαθητὴν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν. Ἀπαξ γνωρίσας ὁ παῖς τὴν προσωπικότητα τοῦ Κυρίου καὶ θερμοανθῆς ὑπὲρ αὐτῆς, ἐποίησατο τὸ σπουδαιότατον βῆμα πρὸς τὴν πίστιν. Διότι ἡ πίστις δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἀπὸ μνήμης κατοχὴν τῶν δογμάτων τῆς θρησκείας, ἀλλ' εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο εἶναι θεμελιώδης ἀπαίτησις, ὅπως ἐν τῷ θρησκευτικῷ μαθήματι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἴσταται ἐν τῷ κέντρῳ καὶ πανταχοῦ καὶ πάντοτε προβάλλῃ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον Αὐτοῦ. Καὶ εἶναι ἀναγκαῖον, ὅπως καὶ ἡ ἐκλογή τῆς ὕλης καὶ ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας τελῶνται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ συσχέτισις καὶ ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἐκάστοτε διδασκόμενου πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου ὡς πρὸς κεντρικὸν πυρῆνα. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συσσωρευθῆται πληθὺς ὕλης, μὴ ἀναφερομένης ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ παρεμποδίζηται οὕτως ἡ ἐπίδρασις Αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο δὲ ἡ Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἡ Ἐρμηνεία περικοπῶν τοῦ Εὐαγγελίου δεόν νὰ χρησιμεύωσι ὡς τὸ κέντρον τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, διότι ἐν αὐτοῖς γίνεται λόγος ἀμέσως καὶ εἰδικῶς περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἔργου Αὐτοῦ. Καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὅμως,

ὡς καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία καταλλήλως διδασκόμενοι καθιστῶσιν ἐμφανέστερον τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου, διότι ἐκεῖνη μὲν χρησιμεύει ὡς προπαρασκευή, αὕτη δὲ δεικνύει τὴν συνέχειαν καὶ τὴν τελείωσιν τοῦ ἔργου Αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο ἔμως εἶναι ἀναγκαῖα ἐπιμελής ἐκλογή τῆς διδακτέας ὕλης ἐκ τῶν κλάδων τούτων. Οὕτως ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὀλίγα κεφάλαια πρέπει γὰρ διδάσκωνται, καὶ δὴ ἐκεῖνα, ἅτινα ὑποβοηθοῦσι πρὸς γνώσιν τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τουναντίον γνώσεις, αἵτινες δὲν εὐρίσκονται εἰς οὐδεμίαν σχέσιν τοιαύτην καὶ ὅσαι ἀφ' ἐτέρου δὲν παρέχουσιν ἰδιαιτέραν τινὰ συμβολὴν πρὸς διάπλασιν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος, προτιμότερον εἶναι νὰ παραλείπωνται.

Τοιούτους ἔμως τὴν σπουδαιότητα τῶν ἱστορικῶν κλάδων τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, δὲν ὑποτιμῶμεν τὴν σημασίαν τῆς μεταδόσεως τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν εἰς τοὺς παῖδας καὶ ἐν συστηματικῶς διατεταγμένῃ σειρᾷ. Εἶναι ἀληθές, ἔτι πολλοὶ ἀποκρούουσιν εἰδικὴν διδασκαλίαν ἐν τῷ σχολείῳ κατηχήσεως καὶ ἠθικῆς, ἀρνούμενοι εἰς τοὺς ἱστορικοὺς θρησκευτικοὺς κλάδους. Τὸ τοιοῦτον ἔμως δὲν θεωροῦμεν ὀρθόν. Τουναντίον νομιζόμεν ἀναγκαίαν ἰδιαιτέραν συστηματικὴν διδασκαλίαν κατηχήσεως καὶ ἠθικῆς, σκοποῦσαν νὰ παράσχη εἰς τοὺς μαθητὰς ἐν διατεταγμένῃ σειρᾷ καὶ ἐντυπώσῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν τὰς ἐκ τῆς ἄλλης διδασκαλίας γνωσθεῖσας εἰς αὐτοὺς θρησκευτικὰς ἀληθείας. τὰς ἀποτελούσας τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως αὐτῶν, τὰ δόγματα τοῦ θρησκευήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκουσιν. Ἡ συστηματικὴ αὕτη διδασκαλία ἀφ' ἐνός κατατάσσει ἐκάστην τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν ἐν τῇ προσηκούσῃ θέσει ἐντὸς τοῦ συστήματος, ἀφ' ἐτέρου δὲ εὐρύνει καὶ συμπληροῖ τὰ ἐλλείποντα.

Εἶναι δὲ ἀπαραίτητος διὰ πάντα ἀληθῶς χριστιανὸν ἢ τοιαύτη γνώσις τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, διότι δι' αὐτῆς ἀφ' ἐνός συγκεντροῦσιν οὗτοι ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν καὶ ἐφορῶσιν ἐποπτικῶς πᾶν, ὅ,τι ἔχουσι καθήκον νὰ πιστεύωσι καὶ πράττωσιν ὡς ὀπαδοὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὅτω δὲ ἀναδεικνύονται ἄξια μέλη τῆς θρησκευτικῆς κοινότητος, εἰς ἣν ἀνήκουσι, καὶ δύνανται νὰ μετέχωσι συνειδητῶς τοῦ ἐν αὐτῇ θρησκευτικοῦ βίου, ἀφ' ἐτέρου δὲ καθίστανται ἱκανοὶ διὰ τῶν γνώσεων τούτων νὰ ἐξηγῶσι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, τί εἶναι τὸ ἀποτελοῦν τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις.

Εἶναι ἔμως δυσχερεστάτη ἡ διδασκαλία τῶν κλάδων τούτων. Συνήθως αἱ θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι, αἱ περιεχόμεναι ἐν τῇ Κατηχήσει, παρέχονται εἰς τοὺς μαθητὰς ἔτοιμοι ἐν τῇ ἀφηρημένῃ αὐτῶν μορφῇ καὶ ζητεῖται παρ' αὐτῶν, ὅπως διὰ μηχανικῆς ἐπαναλήψεως ἐντυπῶσιν αὐτὰς ἐν τῇ μνήμῃ των. Ἡ διδασκαλία δὲ σύγκειται κυρίως εἰς ἐξέτασιν πρὸς πίστωσιν ἐὰν ἡ ἀπομνημόνευσις ἐγένετο πιστή. Τοιαύτη ἔμως μηχανικὴ ἐντύπωσις ἀφηρημένων ἰδεῶν, τοιαύτη ἀπομνημόνευσις ξηρῶν λέξεων ἀποβαίνει ξηρὰ καὶ ἀγονος. Ὁ τρόπος οὗτος ἀντιμάχεται πρὸς τὴν ψυχολογικὴν, τὴν μόνην φυσικὴν ὁδὸν τῆς προσκλήσεως τῶν

γνώσεων, ἧτις εἶναι: Ἐκ τοῦ ἐπὶ μέρους, τοῦ συγκεκριμένου, εἰς τὸ γενικόν, τὸ ἀφηρημένον, ἐνῶ ἡ ἀνωτέρω παρέχει ἔτοιμους τὰς ἐννοίας, τὰ ἀφηρημένα δόγματα τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἡ μόνη ὀρθὴ μέθοδος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς εἶναι ἐκεῖνη, καθ' ἣν αἱ ἐννοιαὶ, αἱ ἐν ταῖς κλάδοις τούτοις περιεχόμεναι, θεωροῦνται οὐχὶ ὡς ἀφετηρία τῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ὡς τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ τέρμα αὐτῆς. Καὶ δὲν δίδονται αὐταὶ ἔτοιμοι εἰς τοὺς παῖδας, ὡς εὐρίσκονται ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις, ἀλλ' ἐξάγονται ἐξ ἀναλόγων συγκεκριμένων παραδειγμάτων ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν, αὐτενεργούντων. Ἡ διδασκαλία ἐρμᾶται καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ συγκεκριμένων θεμελίων, ἀπὸ μονομερῶν περιστάσεων καὶ καταλλήγει εἰς τὸ ἀφηρημένον, ἕπερ ἀποτελοῦσι τὰ δόγματα τῆς θρησκείας, αἱ ἀλήθειαι, αἱ ἐν τῇ κατηχήσει καὶ τῇ ἠθικῇ διατυπούμεναι. Τὸ συγκεκριμένον δὲ τοῦτο θεμέλιον παρέχεται πλούσιον καὶ ἄριστον, ὅταν ἡ διδασκαλία ἀντλή τὰ παραδείγματα αὐτῆς ἐκ τῶν λοιπῶν μαθημάτων, ἅτινα διδάσκονται ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῶν λοιπῶν κλάδων τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, ὡς καὶ ἐκ περιστάσεων εὐρημένων ἐκ τῆς ἐμπειρίας καὶ ἀνατροφῆς τῶν μαθητῶν. Οὕτω δὲ εὐρίσκει ἀρίστην ἐφαρμογὴν τὸ ἀξίωμα τῆς συγκεντρώσεως, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἐμιλήσωμεν μετ' ὀλίγον. Διὰ τοιαύτης διδασκαλίας σχηματίζεται ἐν τῇ ψυχῇ τῶν μαθητῶν σύστημα ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀληθειῶν, στηριζόμενον ἐπὶ στερεῶν θεμελίων, δι' αὐτενεργείας προσκτεθέν καὶ ἄριστα διατεταγμένον.

Τοιαύτη ἔμως διδασκαλία καὶ κόπον πολὺν προβάλλει καὶ ὀρίμους μαθητὰς ἀπαιτεῖ. Αὕτη δύναται νὰ διεξαχθῇ μόνον ὑπὸ παιδαγωγικῶς κατηρτισμένου διδασκάλου, ὅστις καὶ προπαρασκευάζεται ἐπιμελῶς δι' ἕκαστον μάθημα. Ἀπαιτεῖ προσέτι, ὡς εἴπομεν, ὀρίμους μαθητὰς. Ἐπειδὴ ἡ κατηχήσις εἶναι ὁμολογία πίστεως καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐννοίας ὑψηλὰς καὶ ἀφηρημένας, πρέπει νὰ διδάσκηται εἰς μαθητὰς, ἔχοντας πνευματικὴν ὀριμότητα πρὸς κατανόησιν αὐτῆς. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι μόνοι οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ Γυμνασίου. Ἐν ἀρχῇ διδασκομένη εἶναι ἀκατανόητος καὶ νεκρὸν διδάγμα, ἐνῶ ἐν τέλει ἀποκτᾷ δύναμιν καὶ ζωὴν. Κατὰ ταῦτα διδασκαλία τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις καὶ πρέπει νὰ τελῆται μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱστορικῶν κλάδων, χρησιμεύουσα οὕτως ὡς ἀφηρημένη σύνοψις τῶν ἐκεῖ ἐποπτικῶς δηλουμένων θρησκευτικῶν ἀληθειῶν. Ἀποτελεῖ, ἄλλαις λέξεσι, τὴν κατακλείδα τοῦ ὅλου θρησκευτικοῦ μαθήματος.

Προσθέτω καὶ ταύτην τὴν παρατήρησιν: Καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς πρέπει νὰ λαμβάνηται φροντίς, ὅπως οἱ μαθηταὶ ἔχωσι πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν προσωπικότητα τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται κυρίως διὰ καταλλήλου ἐκλογῆς τῶν παραδειγμάτων, τῶν εἰδικῶν περιστάσεων, ἐκ τῶν ἐποίων θὰ ἐξελισσονται αἱ ἐκάστοτε διδασκόμεναι θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι.

Οἱ κλάδοι τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, οἱ διδασκόμενοι ἐν τῷ σχολείῳ, εἶναι ἡ Ἱερά Ἱστορία τῆς Π. Διαθήκης, ἡ Ἱερά Ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἡ Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, ἀνάγνωσις τεμαχίων τοῦ Εὐαγγελίου, ἀνάγνωσις τεμαχίων λαμβανομένων ἐκ τῶν ἔργων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐκκλησιαστικά ἄσματα καὶ προσευχαί, Χριστιανικὴ Κατήχησις, Χριστιανικὴ Ἠθική. Ἡ ὕλη τῶν κλάδων τούτων εἶναι ὑπέρογκος καί, ὡς εἶκός, δὲν δύναται νὰ διδαχθῆ ἐν τῷ σχολείῳ, εἰ μὴ ἐλάχιστον τμήμα αὐτῆς. Εἶναι δὲ ἀνάγκη, ἐὰν θέλωμεν διὰ τῶν θρησκευτικῶν γνώσεων νὰ ἐπιδιώκωμεν τὸν ἐξευγενισμόν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν παιδῶν καὶ τὴν καλλιέργειαν παρ' αὐτοῖς θρησκευτικῆς πίστεως, νὰ περιοριζώμεθα εἰς τὴν διδασκαλίαν ὅσων τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέρας ὕλης, ἵνα ἔχωμεν καιρὸν νὰ ἐπεξεργαζώμεθα αὐτὴν βαθέως.

Πάντως ὅμως ἡ θρησκευτικὴ ὕλη, ἡ ἐν τῷ Γυμνασίῳ διδασκομένη, πρέπει νὰ εἶναι διεξοδικωτέρα τῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ παρεχομένης, διότι καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ Γυμνασίου ἐπιβάλλει τοῦτο καὶ ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐπιτρέπει τοῦτο. Ἀφ' ἐτέρου δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ διηγηθῆ ὁ μαθητῆς τοῦ Γυμνασίου, ὅπως ἀντλή τὰς γνώσεις αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν, ἐκ τῶν πηγῶν. Πρὸς τοῦτο ἐπιβάλλεται ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐν πρωτοτύπῳ καὶ δὴ οὐχὶ ἐκ μεταφράσεων, ἀλλ' ἐκ τῶν κειμένων αὐτῶν. Ἄν ἡ ἀπαίτησις αὕτη προβάλλεται εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν γυμνασίων ἄλλων κρατῶν, πόσῳ μάλλον εἶται ἀναγκαία ἐφαρμογὴ αὐτῆς παρ' ἡμῖν, οἵτινες ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν τοῦ κόσμου ἔχομεν τὸ προνόμιον νὰ εἶναι γεγραμμένα τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἔργα τῶν Πατέρων ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ.

Ἐπιθυμῶ ἀκόμη νὰ στρέψω τὴν προσοχὴν ὑμῶν ἐπὶ δύο ἄλλων κλάδων, οἵτινες εἶναι παρημελημένοι παρ' ἡμῖν: Εἶναι οὗτοι α' ἡ ἀνάγνωσις ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἔργων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ β' ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν ἁσμάτων καὶ προσευχῶν.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, διδασκομένη εἰς τὰ σχολεῖα, ἐπιδιώκει διττὸν σκοπὸν. Ἀφ' ἑνὸς καθιστᾷ γνωστὴν τὴν Ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τὰ στάδια, ἀτινα διήλθε, τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς διωγμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη, τὰς συζητήσεις καὶ ἐριδας, αἵτινες ἀνεφύησαν ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς, καὶ ἀφ' ἐτέρου παρέχει εἰκόνα τῶν μεγάλων προσωπικότητων, αἵτινες ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦ βίου, τῶν ἔργων, τῶν ἀγῶνων αὐτῶν πρὸς θεμελίωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ γνῶσις δὲ αὕτη ἐπιδρᾷ εὐεργετικῶς ἐπὶ τοὺς παῖδας, συντελοῦσα εἰς τὴν ἠθικοποίησιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς θρησκευτικῆς πίστεως αὐτῶν. Θὰ ἦτο ὅμως ἀτελής ἡ διδασκαλία αὕτη, ἐὰν παραλλήλως δὲν παρείχοντο πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ κατάλληλα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἐμιλιῶν καὶ συγγραμμάτων τῶν ἱστορουμένων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπιμελής συλλογὴ τοιοῦτων τεμαχίων, παρεχομένη πρὸς μελέτην εἰς χεῖρας τῶν μαθητῶν, συμπλη-

ροῖ τὴν εἰκόνα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐσχημάτισαν ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων κλάδων. Διδάσκει αὐτοὺς, τί ἐφρόνουν οἱ Πατέρες περὶ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ἀρετῶν καὶ τῶν καθρόντων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑποβοηθεῖ αὐτοὺς πρὸς μόρφωσιν ὑγιοῦς κοσμοθεωρίας. Ἐν τῷ σημείῳ δὲ τούτῳ ὑστεροῦσι τὰ προγράμματα τῶν ἡμετέρων σχολείων καὶ ἀπόκειται εἰς τοὺς ἑλληνας θεολόγους νὰ φιλοτεχνήσωσι τοιαύτην συλλογὴν καὶ νὰ εἰσηγηθῶσι τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν.

Ἄλλος κλάδος παρημελημένος ὡσάυτως παρ' ἡμῖν εἶναι ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἁσμάτων καὶ προσευχῶν. Ἡ διδασκαλία αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητος ἐν τῷ σχολείῳ, διότι ἐξασκοῦσι βαθυτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸ θυμικὸν τῶν παιδῶν καὶ ἐνσταλάζουσι τὴν πίστιν εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Τὰ ἄσματα καὶ αἱ προσευχαί εἶναι ἐπιτηδεύτατον ὄργανον, ὅπως μεταρσιώται ὁ παῖς πρὸς τὸ θεῖον καὶ διαλέγηται πρὸς τὸν Αυτρωτὴν αὐτοῦ. Εἶναι τὰ ἄριστα μέσα ἐκφράσεως τῶν ἐκάστοτε κατεχόντων τὴν ψυχὴν συναισθημάτων. Ὁ γινώσκων νὰ ψάλλῃ καὶ νὰ προσεύχηται κατέχει ἐν πάσῃ περιστάσει τοῦ βίου, ἐν χαρᾷ καὶ ἐν θλίψει, ἐν εὐφροσύνῃ καὶ δυστυχίᾳ, μέσον προσφορώτατον, ὅπως ἐκφράσῃ εὐγνωμοσύνην, ἀναπέμψῃ παράκλησιν, ἀπευθύνη παραμυθίαν καὶ παρηγορίαν.

Ἄν δὲ λάθωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν ἀνεκτίμητον θησαυρὸν τῶν ἁσμάτων καὶ προσευχῶν, τὸν ὅποτον ἔχει ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, τὴν πληθύν τῶν ὕμνων, οἵτινες εἶναι ἀπαραμίλλοι κατὰ τὸν λυρισμὸν καὶ τὴν ἔξαρσιν, κατὰ τὸ ὕφος τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως, κατανοοῦμεν, ὅτι τοιοῦτον θησαυρὸν δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ ἀφήσῃ ἀχρησιμοποίητον τὸ σχολεῖον. Οἱ συνθέται τῶν ἁσμάτων τούτων ἦσαν ἄνδρες μεγάλης παιδείας καὶ ὑψηλῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἐνεφεροῦντο ἀγνοῦ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀκλογνήτου πίστεως. Τὰ ποιήματα αὐτῶν δὲν εἶναι ψυχρὰ τῆς διανοίας κατασκευάσματα, ἀλλ' εἰκονίζουσι τὴν κατάστασιν τῆς καρδίας αὐτῶν, ἐξωτερικεῖουσι τὰ πλημμυροῦντα τὴν ψυχὴν αὐτῶν συναισθήματα, τὴν λύπην καὶ τὴν χαρὰν αὐτῶν, τὰ παθήματα, τὴν ἀδυναμίαν, τὴν μετάνοιαν, τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς προσδοκίας αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲ ἐπιδρῶσι μὲ ἀπαραμίλλον δύναμιν ἐπὶ τὰς καρδίας ἡμῶν, ὅταν ἀκούωμεν αὐτὰ ἀδόμενα, ἢ καὶ ἀπλῶς ἀπαγγελλόμενα, συγκινοῦσιν ἡμᾶς βαθύτατα καὶ δονοῦσι τὰς λεπτοτάτας χορδὰς τῆς ψυχῆς ἡμῶν.

Οὐδεμία ἄλλη λογοτεχνία περιέχει τοιοῦτον θησαυρὸν. Οὐδεμία ἄλλη ἐκκλησιαστικὴ ποιησις δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν ἰδικὴν μας κατὰ τε ποσοδὸν καὶ ποῖον. Ὡστε ἔχει ὑπέρτατον καθῆκον τὸ σχολεῖον νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς ἡμῶν τμήμα τοῦ θησαυροῦ τούτου καὶ καταστήσῃ αὐτὸν ἀγαπητὸν εἰς αὐτοὺς. Ὡς εἶπομεν ὅμως, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ χωλαίνουσι τὰ προγράμματα τῶν σχολείων ἡμῶν. Τὰ ὀριζόμενα ἐν αὐτοῖς εἶναι ὅλως ἀνεπαρκῆ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ διδάσκωνται ἐν ἐκάστη τάξει πλείονα ἄσματα καταλλήλως ἐκλεγόμενα καί, εἰ δυνατόν, τὰ

διδασκόμενα νὰ ἀντιπροσωπεύωσι σπουδαιότατας ἐκκλησιαστικὰς ἑορτὰς καὶ τελετὰς καὶ νὰ εὐρίσκη ἐν αὐτοῖς ὁ ἄνθρωπος ἔκφρασιν τῶν διαφόρων συναισθημάτων, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατέχεται κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις τοῦ βίου, ἴδια δὲ κατ' ἐκείνας, ἐν ταῖς ὁποίαις ἔχει ἀνάγκη τῆς καταφυγῆς πρὸς τὸ θεῖον, ἐν ἀσθενείᾳ, ἐν θανάτῳ προσφιλοῦς προσώπου, ἐν δυστυχίᾳ, ἐν λυτρώσει ἀπὸ κινδύνων, ἐν εὐτυχίᾳ κλπ.

Ἐπιθυμῶ νὰ θίξω καὶ τὸ ἐπόμενο σημεῖον: Τὸ θρησκευτικὸν μάθημα, τὸ ἐν τῇ σχολείῳ διδασκόμενον, περιέχει, ὡς εἶδομεν, πλείονας κλάδους. Ἐάν ἕκαστος ἐξ αὐτῶν διδάσκηται κεχωρισμένως, χωρὶς νὰ ἐρχεται εἰς συνάφειαν πρὸς τοὺς λοιπούς, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ γεννηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδῶν ἐνιαῖος κύκλος θρησκευτικῶν παραστάσεων. Οὕτω δὲ θὰ ἐξησθῆναι ἡ ἐπίδρασις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μαθήματος. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀγωνται εἰς σύνδεσμον οἱ κλάδοι οὗτοι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς συγκεντρώσεως. Καὶ εἶναι εὐχερῆς ἡ τοιαύτη σύνδεσις, δυναμένη νὰ ἐπιδιωχθῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ καταλλήλου διατάξεως τῆς ὕλης τῶν κλάδων τούτων καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ὁρθῶν μεθόδων διδασκαλίας αὐτῶν. Ἐπὶ παραδείγματι ἄς ἐκμανθάνωσιν ἐκάστοτε οἱ παῖδες τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα τὰ συγγενῆ πρὸς τὸ παραλλήλως διδασκόμενον τμήμα τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας, ἢ τὴν ἐρμηνευομένην περικοπήν τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ τὴν διδασκομένην ἐνότητα ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἢ τῆς Κατηχήσεως. Καὶ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου ἄς συνδέηται πρὸς τὴν ἱστορικὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν. Ὡσαύτως ἡ διδασκαλία τῆς Κατηχήσεως καὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς ἄς ἀγῆται εἰς σύνδεσμον πρὸς τὰ παραλλήλως διδασκόμενα, ἢ τὰ προδιδαχθέντα ἤδη τεμάχια τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας κ.ο.κ. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα πρέπει νὰ συνδέωνται καὶ πρὸς τὸν θρησκευτικὸν βίον τῶν μαθητῶν καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἑορτὰς, διδασκόμενα καὶ ψαλλόμενα κατὰ τὸν κατάλληλον χρόνον.

★

Ἄλλος σπουδαιότατος παράγων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἐν μεγάλῳ βαθμῷ ἡ ἐπίτευξις τῶν σκοπῶν τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, εἶναι ἡ μεθοδικὴ διδασκαλία, ἢ πρόσκτησις καὶ ἐπεξεργασία τῆς ὕλης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς διδασκαλίας. Καὶ τὸ θέμα τοῦτο εἶναι εὐρύτατον καὶ δὲν δύναμαι νὰ ὀμιλήσω σήμερον ἐπ' αὐτοῦ. Σημειῶ μόνον θεμελιώδεις τινὰς ἀπαιτήσεις, τῶν ὁποίων εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐφαρμογή.

Ἀποφυγὴ πάσης δογματικῆς μεταδόσεως τῶν γνώσεων καὶ ἐφαρμογῆ ἐν εὐρείᾳ κλίμακι τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν.

Ὁρθὴ πορεία τῆς διδασκαλίας, ὥστε ἐν ἐκάστη διδασκομένῃ ἐνότητι νὰ τελῶνται διαδοχικῶς καὶ συμπλέκωνται ἀμοιβαίως ἡ πρόσκτησις τῶν γνώσεων, ἢ βαθυτέρα ἐπεξεργασία αὐτῶν, ἢ ἐν τῇ μνήμῃ συντήρησις καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν.

Χρησιμοποίησις τῶν καταλλήλων μορφῶν τῆς διδασκαλίας καὶ ἐποπτικῶν μέσων.

Ἐπιδίωξις τῆς συγκεντρώσεως τῶν διαφόρων κλάδων τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο προηγουμένως λόγος, οὐ μόνον διὰ τῆς προμνημονευθείσης καταλλήλου διατάξεως τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προσηκούσης μεθόδου διδασκαλίας καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ διδάσκοντος.

Ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας δεόν νὰ τελῶνται ἀφθονοὶ ἀσκήσεις καὶ ἐφαρμογαὶ ἐντὸς τοῦ σχολείου καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ.

Ὡς κατακλείδα τῆς ὀμιλίας μου θὰ προσθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐξωσχολικῆς δράσεως τοῦ θεολόγου καθηγητοῦ.

Πρέπει νὰ ἔχητε ὑπ' ὄψει, κ. καθηγηταί, ἔτι ἡ δράσις ἡμῶν δὲν εἶναι ὀρθὴν νὰ περιορίζηται εἰς μόνον τὴν διδασκαλίαν τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος ἐν τῷ σχολείῳ, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκτείνηται καὶ εἰς τὴν ὅλην συμπεριφορὰν τῶν μαθητῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου. Ὑμεῖς εἰσθε ἐκεῖνοι, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὁποίων εἶναι πρὸ παντὸς ἀνατεθειμένη ἡ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ διάπλασις τῶν παιδῶν. Αὕτη δὲ δὲν δύναται νὰ συντελεσθῇ διὰ μόνης τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ συνοδεύηται καὶ ἀπὸ πληθῶν ἀσκήσεων, τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν τροφίμων ὑμῶν τῶν ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας διδάσκετε. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο δύναμαι νὰ εἶπω, ἔτι εἶναι δυσχερέστερον ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν.

Καὶ ἔτι περαιτέρω ἡ δράσις ὑμῶν δὲν πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς μόνους τοὺς μαθητὰς ὑμῶν, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκτείνηται πολὺ εὐρύτερον, εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν ἀπὸ χριστιανικῆς καὶ ἠθικῆς ἀπόψεως τῆς ὅλης κοινότητος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπηρετεῖται. Εἰς ἄλλο Συνέδριον, ὅπερ συνεκροτήθη πρὸ δύοετῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ, εἰς τὸ Συνέδριον τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς ἐκπαίδευσως, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναπτύξω λεπτομερῶς τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀναφέρηται ἡ ἐξωσχολικὴ δράσις τῶν ἐπιθεωρητῶν τῶν σχολείων καὶ τῶν διδασκάλων.

Προκειμένου περὶ τῶν θεολόγων καθηγητῶν δὲν θὰ ἐκτείνω τὸν λόγον, διότι ἠκούσατε χθὲς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Β. Βέλλα σοφὰς συμβουλὰς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἀνέπτυξεν οὗτος, ἔτι εἶναι ὀρθὴν παρὰ τὴν ὑπηρεσίαν ὑμῶν ὡς λειτουργῶν τῆς παιδείας νὰ ἀποβῆτε καὶ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, νὰ συνδεθῆτε στενῶς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐξυπηρετοῦντες τοὺς σκοποὺς αὐτῆς, συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν κληρικῶν λειτουργῶν αὐτῆς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀξιοθαυμάστου ἔργου κοινωνικῆς προνοίας, τὸ ὁποῖον ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἐπωμισθῆ καὶ ἀπεφάσισε νὰ συστηματοποιήσῃ διὰ τοῦ θεομοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Ἐάν ἐπιδοθῆτε εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, θὰ ἀποβῆτε συντελεσταὶ πολῦτιμοι τῆς ἐξυψώσεως τοῦ ἠθικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ἀληθεῖς ἀπὸστολοι ἐθνικοὶ καὶ θρησκευτικοί.

Ν. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανημίου Ἀθηνῶν
Ἀκαδημαϊκός

Η Δ' ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ

Ἐπὶ τῇ 1500ῃ ἐπετείῳ αὐτῆς (451—1951)

Γ'

Ἡ πρώτη συνεδρίασις¹ ἔλαβε χώραν τῇ 8 Ὀκτωβρίου 451, καταναλωθεῖσα περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Διοσκόρου κατηγοριῶν διὰ τὰς βιαιότητας τῆς «Ληστροικῆς» Συνόδου, ὡς καὶ τὴν ἐπίσημον ἀποκήρυξιν αὐτῆς. Ἐν ἀρχῇ ἀπερρίφθη ἀξίωσις τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων, ὅπως ἀπομακρυνθῇ τῆς συνεδριάσεως ὁ Διόσκορος, ὅστις μόνον ὑπεχρεώθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν του μεταξὺ τῶν συνοδικῶν μελῶν καὶ νὰ καθίσῃ ἐν τῷ μέσῳ ὡς δικαζόμενος. Εἶτα ὁ Εὐσέβιος Δορυλαίου ἀπήγγειλεν ἐναντίον του τὴν κατηγορίαν, ὅτι ἠδίκησε καὶ αὐτὸν καὶ τὴν πίστιν ἐν τῇ «Ληστροικῇ» Συνόδῳ καὶ ὡς «ἀλλότριον ὄντα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ αἵρεσιν, ἀσεβείας πεπληρωμένην, κρατύναντα, καὶ ἀδίκως ἡμᾶς καθελόντα καὶ τὰ δεινὰ ἡμῖν κατεργασάμενον». Μεθ' ὃ ἤρχισεν ἡ ἀνάγνωσις τῶν πρακτικῶν τῆς «Ληστροικῆς». Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ διατάγματος τῆς συγκλήσεως αὐτῆς ἐδόθη ἄδεια νὰ εἰσέλθῃ ὁ καταδικασθεὶς ὑπὸ τῆς «Ληστροικῆς» ἐπιφανῆς ἐπίσκοπος Κύρου Θεοδώρητος ἐν μέσῳ τῶν διαμαρτυριῶν μὲν τῶν Αἰγυπτίων, Παλαιστινίων καὶ Ἰλλυριῶν ἐπισκόπων, τῶν ἐπιδοκιμασιῶν δὲ τῶν «Ἀνατολικῶν» (ἐκ τοῦ κλίματος τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας) καὶ ἄλλων ἐπισκόπων. Ὁ Θεοδώρητος ἠτήσατο, ὅπως ἐκδικασθῇ ἡ ὑπόθεσις του. Ἀναβληθείσης δ' ὁμοῦ ταύτης δι' ἄλλην συνεδρίασιν, ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνάγνωσις τῶν πρακτικῶν τῆς «Ληστροικῆς» καὶ αἱ καταθέσεις τῶν λαβόντων μέρος εἰς αὐτὴν ἐπισκόπων περὶ τῶν λαβουσῶν χώραν ἐν αὐτῇ βιαιοτήτων καὶ ὀμοτήτων, τῆς στερήσεως τῆς ἐλευθερίας τῆς γνώμης καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς ὑπογραφῆς ὑπὸ ἀπειλῆν λευκοῦ χάρτου, ἐφ' οὗ ἐγράφη ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ ἀπόφασις τῆς Συνόδου κ. τ. δ. Οὕτω λ. γ. οἱ λαβόντες μέρος εἰς τὴν «Ληστροικὴν» ἐπίσκοποι ἐβεβαίωσαν νῦν, ὅτι εἰς τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως τῆς Συνόδου ἐκείνης «οὐδεὶς συνήνεσε βία ἐγένετο βία μετὰ πληγῶν εἰς ἄγραφον χάρτην ὑπεγράψαμεν καθάίρεσις ἡμῖν ἠπειλήθη στρατιῶται μετὰ βέλκων καὶ ξιφῶν ἐπέστησαν, καὶ τὰ βέλκλα καὶ τὰ ξίφη ἐφοβήθημεν ὅπου ξίφη καὶ βέλκλα, ποία σύνοδος; στρατιώτας διὰ τοῦτο ἔλαβε Διόσκορος τὸν φονέα ἔξω βάλε Φλαβιανὸν στρατιῶται καθεῖλον». Πράγματι ὁ Διόσκορος, ἔχων «πλήθος ἀγνώστων ἀνθρώπων, βοῶντων πολλῶν καὶ θορυβούντων καὶ κατασειόντων τὴν Σύνοδον», ἀξηνάγκασε τοὺς ἐπισκόπους νὰ ὑπογράψωσιν ἐπ' ἀγράφου χάρτου, ἐφ' οὗ εἶτα αὐτὸς ὑπηγόρευσε τὴν ἀπόφασιν, ἀπαγορεύσας πᾶσαν σημεῖωσιν τῶν λεγομένων καὶ πραττομένων ὑπ' ἄλλων ἐπισκοπικῶν νοταρίων, πλὴν τῶν ἑαυτοῦ ἐξ' Ἀλεξανδρείας. Ὅτε ἀνεγινώσκοντο τὰ τμήματα τῶν πρακτικῶν τῆς

«Ληστροικῆς», ἐν οἷς περιείχοντο αἱ δογματικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας («Καταφλαραοῦσι» καὶ «Εὐφραινέσθωσαν») καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Φλαβιανοῦ Κων πόλεως διατύπωσις τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ἐν τῇ Ἐνδημούσῃ, οἱ Πατέρες ἐδήλωσαν, ὅτι καὶ αὐτοὶ πιστεύουσιν ὡς ἐκεῖνοι καὶ ὅτι καθὼς ὁ Κύριλλος, καὶ ὁ καταδικασθεὶς «Φλαβιανὸς οὕτως ἐπίστευε Φλαβιανὸς ταῦτα ἐξεδίκει διὰ ταῦτα Φλαβιανὸς κατηγορήθη... ὁ μάρτυς Φλαβιανὸς καλῶς τὴν πίστιν ἐξέθετο». Διὰ τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων ἐκβοήσεων τῶν Πατέρων τῆς Συνόδου ἀποκατεστάθη ἡ μνήμη τοῦ ὑπὸ τῆς «Ληστροικῆς» ἀδίκως καταδικασθέντος ὀρθοδόξου Πατριάρχου Κων πόλεως Φλαβιανοῦ. Ἐνταῦθα, θιγέντος τοῦ ὑπὸ καθορισμὸν δογματικῶν ζητημάτων, ἐδόθη εὐκαιρία εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Συνόδου νὰ προεκδηλώσωσι καὶ ἐκφράσωσι τὴν ὀρθόδοξον πίστιν αὐτῶν καὶ νὰ κατακρίνωσι τὸν Μονοφυσισμὸν τοῦ Εὐτυχοῦς, εἰς τοῦτο δὲ δὲν ὑστέρησαν οὐδὲ οἱ ἄλλως ψηφίσαντες ἐν τῇ «Ληστροικῇ», ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν καὶ τρομοκρατίαν τοῦ Διοσκόρου, οἵτινες καὶ ἠτήσαντο τὴν συγγνώμην καὶ ἐπιείκειαν τῆς Συνόδου, ἐγκαταλείψαντες δ' ἐν χορῷ τὰς παρὰ τὸν Διόσκορον καὶ τοὺς λοιποὺς πρὸς τὸν Μονοφυσισμὸν ῥέποντας Αἰγυπτίους ἐπισκόπους θέσεις των, μετέστησαν εἰς τὴν ἀντίθετον πτέρυγαν τῶν ὀρθοδόξων κατηγορῶν τοῦ Διοσκόρου καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς, ἡγουμένου τοῦ συμφωνήσαντος μετ' αὐτῶν ἐν τῇ «Ληστροικῇ» Ἰουβενάλιου Ἱεροσολύμων καὶ ἀκολουθουμένου ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, ἐξαιρέσει μιᾶς περιόπου δεκάδος Αἰγυπτίων. Δραματικὸν ἦτο τὸ θέαμα τοῦτο τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Διοσκόρου ὑπὸ τῶν φίλων του καὶ τῆς μεταστάσεως αὐτῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πτέρυγαν, προδικάζον τὴν κατὰ τὰς ἐπομένους συνεδριάσεις καταδίκευ τῶν Μονοφυσισμοῦ καὶ τὴν ὀρθόδοξον διατύπωσιν τοῦ δόγματος περὶ τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων.

Ἡ δευτέρα συνεδρίασις τῆς Συνόδου ἐγένετο τὴν 10 Ὀκτωβρίου 451, περιστραφεῖσα περὶ τὸ δογματικὸν ζήτημα. Ἐν πρώτοις ἀνεγνώσθησαν, ἐβεβαιώθησαν καὶ ἐκυρώθησαν τὰ Σύμβολα τῆς Α' καὶ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἶτα αἱ δύο μνημονευθεῖσαι ἐπιστολαὶ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, δηλ. ἡ πρὸς Νεστόριον «Καταφλαραοῦσι» καὶ ἡ πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας «Εὐφραινέσθωσαν», αἱ περιέχουσαι τὴν διδασκαλίαν τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου², καὶ τέλος ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντος Ῥώμης πρὸς τὸν Φλαβιανὸν Κων πόλεως³. Ἐπειδὴ ὁμοῦ οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ Παλαιστινοὶ ἐπίσκοποι, καὶ μάλιστα ὁ Νικοπόλεως Ἀττικὸς, διετύπωσαν ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τρία χωρία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λέοντος Ῥώμης, ὅτι δηλ. ταῦτα ἐχώριζον τὴν θεῖαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ τόσον, ὥστε νὰ φαίνωνται ὑποπτα Νεστο-

(1) Mansi, Concil. VI, 938—976. J. Harduin, Acta Concil. II, 214—310. E. Schwartz, μν. ἔ. II, 1,2 σ. 69-84.

(2) Mansi, Concil. VI, 660—673. E. Schwartz, II, 1,1 σ. 104—111.

(3) Mansi, Concil. V, 1565—1289. Harduin, Acta Concil. II, 289—300. E. Schwartz, μν. ἔ. II, 1,1 σ. 10—20.

(1) Παρὰ Mansi, Concil. VI, 563—938. Harduin, Acta Concil. II, 54—274. E. Schwartz, μν. ἔ. II, 1,1 σ. 55-196.

ριανισμού, ἐκρίθη ἀναγκαῖον, ὅπως ἀναβληθῆ ἐπὶ πενθήμερον ἢ περαιτέρω δογματικῆ συζήτησις, ἵνα δοθῆ καιρὸς εἰς τὰ μέλη τῆς Συνόδου νὰ μελετήσωσι τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λέοντος ἐν ἀντι-παραβολῇ πρὸς τὴν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ὑποβοηθούμενα ἐν τούτῳ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κων) πόλεως Ἀνατολίου καὶ εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ὁρισθεί-σης ἐπιτροπῆς περὶ αὐτόν.

Ἡ τρίτη συνεδρίασις τῆς Συνόδου¹, ἀποτελοῦσα ἄμεσον συνέχειαν τῆς πρώτης, ἐγένετο τὴν 13 Ὀκτωβρίου 451, κατ' αὐτὴν δὲ ἐξηκολούθησεν ἡ διαδικασία ἐπὶ τῶν κατὰ τοῦ Διοσκόρου κατηγοριῶν. Πάλιν ὁ Εὐσέβιος Δουραίου, ὑποβαλὼν νέαν κατ' αὐτοῦ καταγγελίαν, ἠτήσατο τὴν ὑπὸ τῆς παρουσίας Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀκύρωσιν πασῶν τῶν καθ' ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Φλαβιανοῦ Κων)πόλεως ἀποφάσεων τῆς «Ληστροικῆς», «ἔχειν δὲ ἡμᾶς τὴν ἀξίαν τῆς ἱερωσύνης, ἀναθεματίσαι δὲ τὸ μιᾶρον αὐτοῦ δόγμα, κρατῦναι τε τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον, ἀκακείνόν τε δίκας ἀποτί-σαι τῶν τετολημμένων». Ὁμοίως κατὰ τοῦ Διοσκόρου ὑπεβλήθησαν καὶ τέσσαρες νέαι μνηύσεις ὑπὸ Ἀλεξανδρινῶν κληρικῶν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος δὲν προσῆλθεν εἰς τὴν παροῦσαν συνεδρίασιν, ἡ Σύνοδος ἐκάλεσεν αὐτὸν δι' ἐπιτροπῆς τρεῖς, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἤρνηθη νὰ προσέλθῃ. Ὄθεν ἡ Σύνοδος ἐξέδωκε, κατὰ τοὺς κανόνas, τὴν καταδικαστικὴν αὐτῆς ἀπό-φασιν κατὰ τοῦ Διοσκόρου, δι' ἧς ἐπέβαλεν αὐτῷ τὴν ποινὴν καθαιρέσεως, ὡς δράστη τῶν βιαιοπραγιῶν τῆς «Ληστροικῆς» καὶ ὑπερασπιστῆ τοῦ αἰρεσιάρχου Εὐτυχοῦς, ἅρα ἐπὶ κανονικαῖς μᾶλλον παραβάσεσι καὶ ἤττον ἐπὶ αἰρέσει.

Ἡ τετάρτη συνεδρίασις τῆς Συνόδου² διεξήχθη τὴν 17 Ὀκτωβρίου 451, ἀποτελοῦσα συνέχειαν τῆς δευτέρας. Κατ' αὐτὴν ἡ Σύνοδος πρῶτον ἀπεφάνθη, ὅτι ἡ πρὸς Φλαβιανὸν ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντος «συνά-δει» πρὸς τὰ δεδογμένα ἐν ταῖς τρισὶ πρώταις Οἰκου-μενικαῖς Συνόδοις, συμφωνησάντων εἰς τοῦτο καὶ τῶν ἐν τῇ δευτέρῳ συνεδρίασει διατυπωσάντων ἀμφιβο-λίας ἐπισκόπων, μετὰ τὰς ἐξηγήσεις καὶ τὰς διαβεβαι-ώσεις τὸς παρασχεθείσας αὐτοῖς ἴσως ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων, ὅτι ὁ Λέων καὶ οἱ Λατῖνοι γενι-κῶς δὲν χωρίζουσι τὰς δύο ἐν Χριστῷ φύσεις νεστο-ριανικῶς καὶ ὅτι δέχονται τὰς ιδιότητας τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπαρχούσας ἐν τῷ Χρι-στῷ «ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως καὶ ἀδιαιρέτως». Ἐπει-τα ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τῆς Συνόδου οἱ μετὰ τοῦ Διο-σκόρου ἐν τῇ «Ληστροικῇ» συμπράξαντες καὶ νῦν με-τανοήσαντες καὶ ἀποδεχόμενοι τὴν διδασκαλίαν τῆς παρουσίας Συνόδου ἐπίσκοποι Ἱεροσολύμων Ἰουβέ-νάλιος, Καισαρείας Θαλάσσιος, Ἀγκύρας Εὐσέβιος, Βηρυττοῦ Εὐστάθιος καὶ Σελευκείας Βασίλειος. Οἱ Αἰγύπτιοι ὁμοῦ ἐπίσκοποι ἐδήλωσαν, ὅτι ἀποδέχον-ται μὲν τὴν διδασκαλίαν τῆς Συνόδου, ἀλλὰ μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας δὲν δύναται, κατὰ τὰ παρ' αὐτοῖς κρατοῦντα, νὰ ὑπογρά-

ψωσι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λέοντος αἰτήσαντες τὴν πρὸς τοῦτο συγκατάθεσιν τῆς Συνόδου.

Ἡ πέμπτη συνεδρίασις τῆς Συνόδου¹ ἔλαβε χώραν τὴν 22 Ὀκτωβρίου 451, κατ' αὐτὴν δὲ ἐχώρησεν αὐτὴ εἰς τὸ κύριον ἔργον τῆς τ. ἔ. τὴν καταδίκην τοῦ μο-νοφυσιτισμοῦ τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τοῦ δυοφυσιτισμοῦ τοῦ Νεστορίου, ὡς καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ χριστο-λογικοῦ δόγματος τῆς Γ' Οἰκ. Συνόδου, διὰ τῆς διατυ-πώσεως τοῦ νέου ὅρου τῆς πίστεως, καὶ διὰ τοῦτο δύ-ναται νὰ χαρακτηρισθῆ ἡ συνεδρίασις αὐτὴ ὡς ἡ σπου-δαιοτάτη τῆς Συνόδου. Ἦδη κατὰ τὴν δευτέραν συνε-δρίασιν εἶχεν ὁρισθῆ ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὸν Ἀνατόλιον Κων)πόλεως διὰ τὴν παροχὴν ἐξηγήσεων εἰς τοὺς ἀμφιβάλλοντας περὶ τῆς ὀρθῆς διατυπώσεως ὠρισμέ-νων χωρίων τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λέοντος, ὡς εἶδομεν. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ, κατόπιν εἰδι-κῆς συνοδικῆς ἐντολῆς, προέβη εἰς σύνταξιν ἐνὸς προ-σχεδίου τοῦ δογματικοῦ ὅρου τῆς Συνόδου ἴσως μά-λιστα συνέταξεν αὐτὸν κυρίως ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτρο-πῆς Πατριάρχης Κων)πόλεως Ἀνατόλιος, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Συνόδῳ ζωη-ρᾶς ὑποστηρίξεως τοῦ ὅρου ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡ ἐπιτροπὴ, συνελθοῦσα τῇ προτε-ραίᾳ 21 Ὀκτωβρίου, συνεζήτησε, συνεπλήρωσε καὶ τέλος ἀπεδέχθη ὁμοφώνως τὸ προσχέδιον τοῦ ὅρου. Πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως ἐν αὐτῷ γίνῃ συνδυασμὸς καὶ συμβιβασμὸς τῆς χριστολογικῆς δι-δασκαλίας τῶν Ἀλεξανδρινῶν, καὶ μάλιστα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, τῶν Ἀντιοχέων, καὶ μάλιστα τοῦ Θεο-δωρίτου, καὶ τῶν Λυτικῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Λέοντος, ἀπορριφθείσης τῆς ἀξιώσεως τῶν παπικῶν ἀντιπροσώ-πων ὅπως δογματοποιηθῆ ὑπὸ τῆς Συνόδου ὀλόκλη-ρος ἡ πρὸς Φλαβιανὸν ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντος. Ἐφηρ-μόσθη δηλαδὴ καὶ νῦν ἡ αὐτὴ σύνδιαλλακτικὴ μέθο-δος ἡ ἐφαρμοσθεῖσα καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐκδε-σεως τῶν «διαλλαγῶν» τοῦ 433, μετ' ἄνευ ἐπιγρά-τησιν τῆς ἀντιοχειανῆς διδασκαλίας καὶ τότε καὶ νῦν Ἐν τῇ πέμπτῃ λοιπὸν ἐπισήμῳ συνεδρίασει τῆς Συνό-δου ἀνεγνώσθη τὸ προσχέδιον τοῦ ὅρου, ἀλλ' ἐζητήθη ὑπὸ τῶν Πατέρων, καὶ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, ὅπως προ-στεθῆ εἰς αὐτὸ ὁ ἐλείπων ὅρος «Θεοτόκος», ὅστις πα-ραδόξως ἐλλείπει καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λέοντος, ἐπίσης ν' ἀντικατασταθῆ ἡ μονοφυσικὴ φράσις αὐ-τοῦ «ἐκ δύο φύσεων» διὰ τῆς ὀρθοδόξου «ἐν δυοῖ φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον», καὶ τέλος νὰ ἐπενεχθῶσι καὶ ἄλλαι τινὲς μεταβολαὶ καὶ συμπληρώσεις. Μεθ' ἱκανὴν δὲ συζήτησιν καὶ συνεννόσιν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὠρίσθη νέα 22μελὴς ἐπιτροπὴ, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως Ἀνατολίου, τῶν παπικῶν λεγάτων, ἔξ «ἀνατολικῶν» ἐπισκόπων καὶ ἀνὰ τριῶν ἐκ Πόντου, Ἀσίας, Θράκης καὶ Ἰλλυρικοῦ, ἧτις ἀπο-σφραγίσθη κατ' ἰδίαν ἐποιήσατο τὰς προταθείσας καὶ ἄλλας τινὰς προσθήκας καὶ τροποποιήσεις, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λέοντος, οὕτω δὲ ἀνα-μορφώσασα προσέδωκε τὴν τελικὴν μορφήν εἰς τὸν δογματικὸν ὅρον τῆς Συνόδου. Εἶτα, ἐπανελθοῦσα

(1) Mansi, Concil. VI, 976—1102. Harduin, Acta Con- cil. II, 310—382. E. Schwartz, μν. ἔ. II, 1, 2 σ. 3—42.

(2) Mansi, Concil. VII, 1—97. Harduin, Acta Con- cil. II, 382—446. E. Schwartz, μν. ἔ. II, 1, 2 σ. 84—121.

(1) Mansi, Concil. VII, 97—118. Harduin, Acta Con- cil. II, 446—456. E. Schwartz, μν. ἔ. II, 1, 2 σ. 121—130.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Τὸ Τυπογραφεῖόν μας.

Τὸ διὰ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ παρόντος φύλλου ἐγκαινιζόμενον Ἐκκλησιαστικὸν Τυπογραφεῖον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἀποτελεῖ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπίτευγμα ἀνυπολόγιστου σημασίας, προσμαρτυροῦν τὴν ἐν γένει σημειομένην ἀπό τινος ἀνθησίν τῆς παρ' αὐτῇ πνευματικῆς κινήσεως καὶ προοιωνιζόμενον ἅμα τὴν μελλουσαν τῆς κινήσεως ταύτης ἐπὶ τὰ βελτίω ἐξέλιξιν, δικαίως δ' ἐξαιρεται τὸ γεγονός ἐν τῷ ἐν ἀρχῇ τοῦ φύλλου τούτου δημοσιευμένῳ σχετικῷ ἄρθρῳ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, καὶ ἐκφράζεται ἡ δι' αὐτὸ ὀφειλομένη εὐγνωμοσύνη πρὸς πάντας τοὺς συντελεστάς του, καὶ δὴ καὶ πρὸς τὸ Οἰκουμηνικὸν Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, οὗτινος τὸ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ζῶηρόν ἐνδιαφέρον καὶ ἡ πρὸς τὰς ἀνάγκας αὐτῆς ἀδελφικὴ ὄντως συμπάθεια καὶ ἀλληλεγγύη καὶ πολλαχῶς ἄλλως ἔχει, ὡς γνωστόν, ἐκδηλωθῆ.

Εἰς ὅσα ἐκεῖ δικαίως τονίζονται ἡ «Ἐκκλησία» δὲν ἔχει ἄλλο τι νὰ προσθέσῃ, πλὴν τῆς ἐκφράσεως βαθυτάτης ἱκανοποιήσεως ὅτι ἀξιοῦται νὰ ἐκτυποῦται πλέον ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς ἴδιον Ἐκκλησιαστικὸν Τυπογραφεῖον καὶ τῆς εὐχῆς, ὅπως τοῦτο χρησιμοποιηθῆ ἐν γένει πρὸς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ὁρθοδόξου Κλήρου καὶ τοῦ Λαοῦ τῆς χώρας μας.

Τὰ κατὰ τὴν μελλουσαν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων τοῦ Τυπογραφείου θέλουσι δημοσιευθῆ ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον, διότι αὕτη σημειοῖ, ὄντως, σταθμὸν ἀξιόλογον εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Ἀυτοκεφάλου διασφραδισάσαν ὑπερεκατονταετῆ ἱστορίαν Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀφορμὴν λαβοῦσα ἐξ ἐγγράφου τοῦ Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, παρεκάλεσε τὸ Ὑπουργεῖον Ὁρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας, ἵνα ἐνεργήσῃ δεόντως ὅπως ἐπιτραπῆ ἢ εἰς αὐτὴν ἐγγραφῆ τῶν ἐπιλαχόντων κατὰ τὰς προσφάτους εἰσιτηρίους ἐξετάσεις, καθ' ὅσον ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία ἔχει ἀνάγκην πνευματικῶν ἐργατῶν.

Ἐπίσης ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐπεκρότησε τὴν καταβαλλομένην

εἰς τὸν ναόν, ἀνέγνωσε τὸ νέον σχέδιον τοῦ ὄρου, ὅπερ ἐγένετο ὁμοφώνως ἀποδεκτὸν ὑπὸ πάντων τῶν ὑπερεξακοσίων Πατέρων τῆς Συνόδου, μετὰ τὴν βεβαίωσιν: «αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων» αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων» ταῦτη πάντες στοιχοῦμεν»¹.

(Συνεχίζεται)

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΚΑΡΜΙΡΗΣ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

(1) Mansi, Concil. VII, 117. *Harduin*, Acta Doncil. II, 458. *E. Schwartz*, μν. ἔ. II, 1, 2 σ. 130.

προσπάθειαν ὑπὸ τῶν Ὑπουργείων Ὁρησκευμάτων καὶ Ἐξωτερικῶν περὶ ἐπαναλειτουργίας τῆς Ἀθωνιάδου Σχολῆς.

Ἡ Ἱ. Σύνοδος δι' ἐγγράφου αὐτῆς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ὁρησκευμάτων καὶ Ἐθν. Παιδείας παρεκάλεσεν, ὅπως διατηρηθῆ διὰ τὰς Ἐκκλ. Σχολὰς καὶ τὰ Ἐκκλ. Φροντιστήρια τὸ παλαιὸν πρόγραμμα ἡμερῶν ἀργίας, καθ' ὅσον ἀπάδει πρὸς τὸν χαρακτήρα τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων ἐκπαιδευτηρίων ἢ μείωσις αὐτῶν.

Πληροφορηθεῖσα ἡ Ἱ. Σύνοδος τὴν κατόπιν συνεννοήσεως τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Φθιώτιδος πρὸς τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα Ἰδρυσιν ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ Ἀγαθάνατος Πρακτικῆς Γεωργικῆς Σχολῆς χάριν τῶν τέκνων τῶν χωρικῶν, ἐξέφρασε τὴν ἐπὶ τούτῳ εὐχαρίστησιν αὐτῆς.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 13ης τρέχοντος μηνὸς ἐνέκρινεν ἔργον τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς κ. Παναγ. Τρεμπέλα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Καινὴ Διαθήκη μετὰ συντόμου ἐρμηνείας» καὶ ἐξέφρασε τὴν πρὸς αὐτὸν εὐαρέσειάν αὐτῆς, εὐχηθεῖσα τὴν ταχείαν δλοκληρώσιν τῆς ἐκδόσεώς του.

Ἀποστολικὴ Διακονία. Ὑπὸ τῆς Α. Θ. Μ. τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κ. Χριστοφόρου ἀνεκοινώθη τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ ὅτι ἀποστέλλει αὐτῇ τὰ ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ ἀειμνήστου πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου χειρόγραφα τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἀναθεωρήσεως τῶν «Μηναίων», ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ τὴν συνεχιζομένην ὑπ' αὐτῆς ἐκδοσιν τῶν λειτουργικῶν βιβλίων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπὸ τῆς σήμερον ἤρξατο ἡ λειτουργία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ πιστηρίου τοῦ ἐξερχόμενον ἐντυπον εἶναι τὸ παρὸν φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας».

Εἰς τὸ Τυπογραφεῖον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἤρξατο ἐκτυπούμενο τὸ «Μέγα Ὁρολόγιον», κατὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Οἰκουμηνικοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μυτιλήνης κ. Ἰάκωβος, ἐν ἐγγράφῳ τοῦ περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ Θεολογικοῦ Οἰκοτροφείου εἰς ἔλαιον δωρεᾶς του χαρακτηρίζει αὐτὴν «ὡς μίαν καθιερωθεῖσαν πλέον εἰσφοράν», διότι ἔχει, ὡς γράφει ἐπὶ λέξει, «βαθεῖαν ἐπίγνωσιν οὐχὶ μόνον τῆς ἱερωτάτης ἀποστολῆς» τοῦ Ἰδρυματος, «ἀλλὰ καὶ τῶν πολλαπλῶν ἀναγκῶν του».

Ὁ Θεολόγος καθηγητῆς κ. Λιωνῆς ἐδώρησεν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας μίαν «Κλειδα τῆς Πατρολογίας Migne» καὶ ἀνά μίαν σειρὰν τῶν ἔργων τοῦ Ἰωσήπου, τοῦ Στραβῶνος καὶ τοῦ Φίλωνος Ἀλεξανδρέως, ἐκδόσεως Δευσίας.

ἤρξατο ἡ διὰ τὸ νέον σχολικὸν ἔτος λειτουργία τοῦ ἐν Κύμῃ Ὁρφανοτροφείου.

Ι. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΘΗΝΩΝ

Τῇ 1 τρέχοντος μηνὸς ἡ Α. Μακαριότης ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐπισκέφθη τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κ. Νικόλ. Πλαστήραν καὶ συνεχάρη αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του.

Τῇ 11.30 π.μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας ἡ Α.Μακ. ἐτέλεσε τὸν ἁγιασμόν ἐπὶ τῇ θεμελιώσει τῆς ἐπεκτάσεως τῶν κεντρικῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Παντείου Σχολῆς Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

Τῇ 3ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἡ Α. Μακ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος προήδρευσε συνεδρίας τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κληροδοτήματος Μιχ. Τσιτσά.

Τῇ πρώτῃ τῆς 3ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος ἀνεχώρησεν εἰς Ἰωάννινα, ὁπόθεν ἐπανήλθε τὴν 12ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς.

Κατὰ τὸ ἀπὸ 1—15 τρέχ. μηνὸς διάστημα ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Φθιώτιδος κ. Ἀμβροσίου, Κορίνθης κ. Εὐγενίου, πρώην Ἀθήνου κ. Βασιλείου, Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγ. Ὁρους κ. Κυπριανοῦ, Καλαβρυτῶν καὶ Αἰγιαλείας κ. Ἀγαθονίκου, Λαρίσης κ. Δωροθέου, Προβέτης κ. Ἀνδρέου καὶ Παραμυθίας κ. Δωροθέου, τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Σαλαμίνος (Κύπρου) κ. Γενναδίου, τοῦ Προέδρου τῆς Ραδιοφων. Ἐταιρίας Ἀποῦ Ἀνατολῆς ἀμερικανοῦ κ. Τζῶν Μπρόγιερ κ.ἄ.

Ε Π Α Ρ Χ Ι Α Ι

Ι. Μητρόπολις Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων

Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου, Κυριακὴν, ἐγένετο ἐν Καρδίτῃ ἡ ἐνθρόνισις τοῦ νέου Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων κ. Κυρίλλου, ἐν μέσῳ συγκινητικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ποιμνίου του.

Τὴν Α. Σ. ἀφικομένην ὑπεδέχθη εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως ὁ ἱερός κλήρος, μεγάλη ἀντιπροσωπευτικὴ ὑπὸ τὸν δῆμορχον κ. Μπατσούκων καὶ πλῆθος κύσμου. Ἀφοῦ δ' ἡ Α. Σ. ἐν τῇ κεντρικῇ πλατεῖᾳ περιεβλήθη τὸν μανδύαν ἐν συνοδείᾳ τῆς φιλαρμονικῆς τοῦ Ἀ. Σ. Σ., ὑπεδέχθησαν αὐτὴν ὁ νομάρχης Καρδίτσας κ. Σακκάς μετὰ πασῶν τῶν στρατιωτικῶν, τῶν πολιτικῶν, τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν τοῦ Νομοῦ καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἐκ Λαρίσης καὶ Τρικάλων, ἐν παρατάξει δὲ διηυθύνθησαν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναόν, ἔνθα ἐγένετο ἡ τελετὴ τῆς ἐνθρονίσεως. Μετὰ τὰς προσφωνήσεις τοῦ ἱεροκήρυκος τῆς Μητροπόλεως κ. Μπιλάλη, τοῦ Δημάρχου Καρδίτσας καὶ τοῦ ἐκ Λαρίσης δικηγόρου κ. Κωσταντίνου, ἐξάραντος τὴν ἐκκλησιαστικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἔθνικὴν δράσιν τοῦ νέου Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος, ἡ Α. Σ. ἐξεφώνησε τὸν ἐνθρονιστήριον λόγον, δι' οὗ διεγράφη τὴν ὁδόν, ἣν θὰ ἀκολουθήσῃ ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ἐργῶδους ἐπισκοπικῆς διακονίας. Ἐπικολούθησε δεξιῶσις ἐν τῇ Ἱ. Μητροπόλει, τῇ δ' ἐσπέρῃ ὁ δῆμος Καρδίτσας παρέδρηκε δείπνον εἰς τιμὴν τῆς Α. Σ.

Ι. Μητρόπολις Σιοανίου - Σιατιστής

Ἡ Α. Σ. ὁ Μητροπολίτης κ. Ἰάκωβος ἅμα ἐπανακάμψας ἐξ Ἀμερικῆς, ὅπου εἶχε μεταβῆ πρὸς συλλογὴν ἐράνων μεταξὺ τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων τέκνων τῆς ἐπαρχίας του δι' ἔργα ἀνασυγκροτήσεως αὐτῆς, ἀπῆλθεν εἰς Σιατίστην, ὅπου σύμπασα ἡ πόλις, ἡγουμένων τῶν κλήρου καὶ τῶν ἀρχῶν, συνώδευσε αὐτὸν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναόν, ἔνθα ἀνεπέμφθη δέησις ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀμερικῇ δωρητῶν, ἐν ὁμίλῳ του δὲ ὁ Σεβασμιώτατος ἐξέθηκε τὰ τῆς ἐκείσε ἀποστολῆς του. Ὁ δήμαρχος τῆς πόλεως κ. Στρακαλῆς ἐν προσφωνήσει ἐκφράσας πρὸς τὴν Α. Σ. τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πόλεως δι' ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς ἐμόχθησε καὶ μοχθεῖ, ἐπέδωκεν εἰς αὐτὸν ψήφισμα μεμβράνινον, δι' οὗ ἀνακηρύσσεται μέγας εὐεργέτης τῆς πόλεως.

Ἐν Ἀμερικῇ τὴν Α. Σ. ὑπεδέχθησαν οἱ Σιατιστεῖς καὶ καὶ οἱ Μακεδόνες ἐν γένει μετὰ μεγίστης συγκινήσεως, προθυμότητα δὲ συνέβαλον εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐράνου ὑπὲρ τῶν ἐπιγυουσῶν μεγάλων τῆς πόλεως ἀναγκῶν. Οὕτω διὰ τὸ ἔργον τῆς ὑδροπέσεως τῆς Σιατιστής συνελέγησαν δολλάρια 65.000· διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ ἐξησφαλίσθη δωρεὰ τοῦ ἐν Βασιγκῶνι δικηγόρου κ. Γ. Παπαϊνκόλου ὑπὲρ τῆς ἀποπεράτωσεως τῆς οἰκοδομῆς τοῦ οἰκοφείου τοῦ Ἰσοτύλλου Γυμνασίου τὰ ἐν Ἀμερικῇ μακεδονικὰ σωματεῖα συνεισήνεγκαν δολλ. 26.000· ἐξησφαλίσθη δὲ καὶ ἡ ἴδρυσις 4 ὑγειονομικῶν σταθμῶν εἰς τὰ μεγάλα κέντρα τῆς ἐπαρχίας.

Κατὰ τὴν ἐν Ἀμερικῇ παραδιατριβὴν του ὁ Σεβ. Ἰάκωβος ἐπισκέφθη τὸν Λευκὸν Οἶκον, τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Σχεδίου Μάρσαλ, πολλοὺς ὑπουργοὺς καὶ γεροῦσιαστὰς, πρὸς οὓς ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ δεινῶς δοκιμασθέντος λαοῦ τῆς Μακεδονίας διὰ τὴν πολῦτιμον συμβολὴν τοῦ ἐν λόγῳ Σχεδίου εἰς ἔργα ἀνασυγκροτήσεως, πανταχοῦ δ' ἐγένετο δεκτὸς μετὰ πολλῆς ἐγκαρδιότητος, εὐμενέστατα δὲ ἐξῆραν τὸ ἔργον του ὅ τε ἀμερικανικὸς καὶ ὁ ἑλληνικὸς τύπος τῆς Ἀμερικῆς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος Κρήτης. Τὴν 17ην Ὀκτωβρίου ἐ. ἔ. συνήλθεν εἰς τὴν ἐτήσιαν συνεδρίαν αὐτῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κρήτης κ. Εὐγενίου ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος Κρήτης. Εἰς ταύτην μετέσχον ἅπαντες οἱ Θεοφιλέστατοι Ἐπίσκοποι Κρήτης, ὡς Βασιλικὸς δ' Ἐπίτροπος ὁ Εἰσαγγελεὺς τῶν Πρωτοδικῶν Ἡρακλείου κ. Θωμᾶς Χατζίκος. Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Κρήτης διήρκεσαν ἐπὶ τριήμερον.

Κατὰ τὴν ἐναρκτήριον συνεδρίαν μετὰ τὴν εἰθιμὴν ἱερὰν τελετὴν ὁ Σεβασμιώτατος Πρόεδρος ἐχαίρετισε τοὺς Συνοδικούς καὶ κατόπιν ἐξέθεσε διὰ μακρῶν τὰ ἀπασχολούντα τὴν Ἐκκλησίαν Κρήτης φλέγοντα ζητήματα.

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος ἀπεφάνθη ὁμοφώνως ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἰσχύοντος ἐκκλησιαστικοῦ διοικητικοῦ συστήματος, ὡς ἐδραζομένου ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Κανόνων, οὐδεμίαν ὑποστάνας ἀλλοίωσιν διὰ τῶν αἰῶνων καὶ εἰς τὰς δυσκολοτέρας ἐτι περιόδους τῆς ζωῆς τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας, ἀναποκρινομένου δὲ πλήρως εἰς τὰς συγχρόνους ἀνάγκας καὶ ἀσφαλίζοντος τὴν αὐτοτέλειαν καὶ αὐτοδιοίκησιν αὐτῆς, καὶ ἔλαβεν ἀποφάσεις ἀφορώσας τὴν οἰκονομικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, τὴν μόρφωσιν τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου, τὴν πύκνωσιν τοῦ θείου Κηρύγματος καὶ τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, τὴν θείαν λατρείαν, τὴν πατρῶν ἱερῶν μουσικῆν καὶ τὴν ἀγιογραφίαν. Ἐν τῇ ἀγιογραφίᾳ ἀπεφασίσθη, ὅπως τηρῆται αὐστηρῶς ὁ ἀρχαῖος καλλιτεχνικὸς τύπος τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῶν διαπρεπῶν Κρητῶν Ἀγιογράφων.

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος Κρήτης ἐξαπέλυσε ἐγκύκλιον πρὸς τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς ἐν Κρήτῃ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐκφράζει τὴν χαρὰν αὐτῆς διὰ τὴν εὐσέβειαν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ προτρέπεται ὅπως οὗτος παραμείνῃ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ.

Προμηθευθῆτε ἐγκαίρως τὸν

ΗΜΕΡΟΔΕΙΚΤΗΝ

ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΤΟΥΣ

1952

μὲ τὰ καθημερινὰ Βιβλικὰ καὶ Πατερικὰ Ρητὰ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΙΕΡΕΩΝ****Ι. Μητρόπολις Χαλκίδος**

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου «περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ ἑφημερίων» προσκαλοῦμεν τοὺς βουλευομένους νὰ καταλάβωσι τὴν κενὴν θέσιν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Γεννήσεως Θεοτόκου Λίμνης—προσόντα Γ' κατηγορίας— ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως εἰς τὸ δελτίον «Ἐκκλησία» ὑποβάλωσιν εἰς τὴν Ἱ. Μητροπὸλιν τὰ ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ τοῦ Νόμου προβλεπόμενα πιστοποιητικά.

Ἐν Χαλκίδι τῇ 3 Νοεμβρίου 1951

† Ὁ Χαλκίδος Γρηγόριος

Ι. Μητρόπολις Κυθήρων

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ 2200/40 Α. Ν. «περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ ἑφημερίων», καλοῦμεν τοὺς βουλευομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα προσόντα νὰ καταλάβωσι τὴν κενὴν θέσιν τοῦ ἑφημερίου τοῦ ἐν Φατσαδικοῖς Ἱ. Ναοῦ τῶν ἀγίων Ἀναργύρων, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω Νόμου ὀριζόμενα πιστοποιητικά, ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ὑποψηφίων.

Ἐν Κυθήροις τῇ 7η Νοεμβρίου 1951

Ὁ Τοποτηρητὴς Ἱ. Μητροπόλεως Κυθήρων

† Ὁ Γυθείου καὶ Οἰτύλου Δημήτριος

Ι. Μητρόπολις Ἐδέσσης καὶ Πέλλης

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 46, 47 καὶ 48 τοῦ Α. Ν. 2200]40 «περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ ἑφημερίων» καὶ τὴν ἀπὸ 16ης Ὀκτωβρίου 1951 πράξιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου δυνάμει τῆς ὁποίας διὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς Β. Ἑλλάδος τὰ γραμματικά προσόντα τῶν πρὸς φοίτησιν εἰς τὰ κατώτερα Ἐκκλησιαστικὰ Φροντιστήρια ἐμειώθησαν εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὰς κενὰς θέσεις τακτικῶν ἑφημερίων τῶν ἐνοριῶν 1) Τ. Προδρόμου Κισσοχωρίου, 2) Ἀγ. Γεωργίου Καρυδιάς, 3) Ἀν. Νικολάου Δροσιάς, 4) Ἀγ. Παρασκευῆς Πλατάνης, 5) Ἀγ. Φωτεινῆς Ἀγίας Φωτεινῆς, 6) Ἀγ. Νικολάου Καισαριανῶν, 7) Κοιμήσεως Θεοτόκου Νέας Ζωῆς (Σκύδρας), 8) Ἀγ. Γεωργίου Λύκων, 9) Ἀγ. Γεωργίου Ριζοῦ, 10) Ἀγ. Δημητρίου Πολλῶν Νερῶν, 11) Ἀγ. Δημητρίου Μεγάλου Ρεμάτος, 12) Κοιμήσεως Θεοτόκου Σταυροδρομίου, 13) Κοιμήσεως Θεοτόκου Πλευρώματος, 14) Ἀγ. Νικολάου Μανδάλου, 15) Τιμ. Προδρόμου Λιπαρούς, 16) Ἀγ. Δημητρίου Καλλιπόλεως, 17) Ἀγ. Γεωργίου Δροσεροῦ, 18) Ἀγ. Γεωργίου Πλαγιαρίου, 19) Ἀγ. Γεωργίου Μυλοτόπου, 20) Ἀγ. Νικολάου Λιτοβοῦ, 21) Ἀγ. Γεωργίου Ραχῶνας καὶ 22) Ἀγ. Ἀθανασίου Ἀρχοντικοῦ, καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τῶν ἄνω Νόμων ὀριζόμενα προσόντα πρὸς κατάληψιν τῶν ἄνω θέσεων, ὅπως ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἀπὸ σήμερον ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ δικαιολογητικά τῶν, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακήρυξιν αὐτῶν ὡς ὑποψηφίων.

Ἐν Ἐδέσσει τῆ 26ῃ Ὀκτωβρίου 1951

† Ὁ Ἐδέσσης καὶ Πέλλης Διονύσιος

Ι. Μητρόπολις Σύρου, Τήνου, Ἄνδρου, Κέας καὶ Μήλου

Καλοῦνται οἱ βουλομένοι καὶ ἔχοντες τὰ ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ τῶν Νόμων τῆς Πολιτείας ὀριζόμενα προσόντα, ὅπως καταλάβωσι τὰς χηρευούσας ἑφημεριακὰς θέσεις τῶν ἐξῆς ἐνοριῶν αὐτῆς: 1) τοῦ ἐν Μάννα Σύρου Ἱ. Ν. τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, 2) τοῦ ἐν Ἄνω Μερᾷ Φολεγάνδρου Ἱ. Ν. τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, 3) τοῦ ἐν Ἀπολλωνίᾳ Σίφνου Ἱ. Ν. τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος, 4) τοῦ ἐν Ὑψηλῷ Ἄνδρου Ἱ. Ν. τῶν Ταξιάρχων, 5) τοῦ ἐν Βουρκωτῇ Ἄνδρου Ἱ. Ν. τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, 6) τοῦ ἐν Βραχνῷ Ἄνδρου Ἱ. Ν. τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ 7) τοῦ ἐν Βουνίᾳ Ἄνδρου Ἱ. Ν. Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ σήμερον, ὑποβάλλωσιν εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως τὰ ἀποδεικτικά ἔγγραφα τῶν προσόντων αὐτῶν.

Ἐρμούπολις Σύρου τῆ 31 Ὀκτωβρίου 1951

† Ὁ Μητροπολίτης Σύρου Φιλάρετος

Ι. Μητρόπολις Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας

Στερουμένης τῆς ἐνορίας Βελλᾶ τακτικοῦ ἑφημερίου, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἔχοντας τὰ νόμιμα καὶ κανονικὰ προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐκκλησία» ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 48 τοῦ Α. Ν. 2200 «περὶ Ἱ. Ναῶν καὶ ἑφημερίων» προβλεπόμενα πιστοποιητικά, καθ' ὅσον μετὰ ταῦτα θέλομεν προβῆ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῶν ὑποψηφίων.

Ἐν Αἰγίῳ τῆ 8ῃ Νοεμβρίου 1951

† Ὁ Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας Ἀγαθόνικος

Ι. Μητρόπολις Κορινθίας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ 2200]40 «περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ ἑφημερίων» Α. Ν. καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα προσόντα νὰ καταλάβωσι τὴν κενὴν θέσιν ἑφημερίου τῶν Ἱ. ναῶν 1] Ἁγίου Βλασίου Ζυκάστρου καὶ 2] Ἁγίου Νικολάου Κάτω Λουτροῦ ὅπως ἐντὸς μηνὸς

ἀπὸ σήμερον ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα πιστοποιητικά, προκειμένου νὰ ἀνακηρυχθῶσιν ὑποψήφιοι ἑφημέριοι τῶν ὡς ἄνω Ἱερῶν ναῶν.

Ἐν Κορινθίῳ τῆ 9 Νοεμβρίου 1951

† Ὁ Κορινθίας Προκόπιος

Ι. Μητρόπολις Κερκύρας καὶ Παξῶν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἄρθρα 46 καὶ 47 τοῦ Νόμου 2200]1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ ἑφημερίων», τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου 536]1945 «Περὶ ρυθμίσεως τῶν Ἀποδοχῶν τοῦ Ὀρθοδόξου ἑφημεριακοῦ Κλήρου κλπ.», τὸ ἄρθρον 28 τοῦ Ἀναγκ. Νόμου 540]1945 «Περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδεύσεως», καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 83719 καὶ ἀπὸ 7-10-1946 Ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας, προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν κενὴν ἑφημεριακὴν θέσιν τακτικοῦ ἑφημερίου τοῦ Ἱεροῦ Ἐνοριακοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Μανδουκίου-Κερκύρας, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 48 τοῦ ὡς ἄνω Νόμου ὀριζόμενα πιστοποιητικά, ἵνα ἀνακηρυχθῶσιν ὑποψήφιοι ἑφημέριοι τῆς ἐν λόγω Ἐνορίας.

Περισσότερας πληροφορίας οἱ ἐνδιαφερόμενοι δύνανται νὰ λάβωσι προσερχόμενοι εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Ἡ παρούσα κοινοποιηθῆτω μερίμνη τοῦ οἰκείου Ἐκκλησιαστικοῦ Συμβουλίου δι' ἀναγνώσεως ἐπ' Ἐκκλησίας καὶ θυροκολλησεως ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῳ, καὶ δημοσιευθῆτω εἰς τὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία» καὶ «Ἀγ. Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος».

Ἐν Κερκύρᾳ τῆ 7 Νοεμβρίου 1951

† Ὁ Κερκύρας καὶ Παξῶν Μεθόδιος

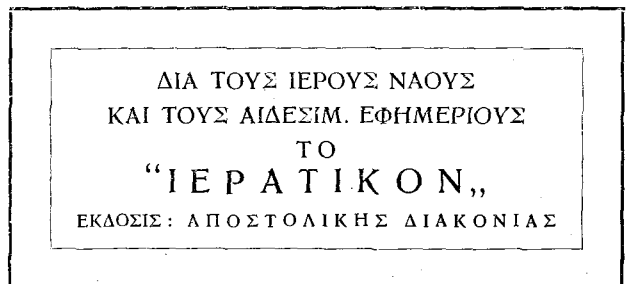
Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἄρθρα 46 καὶ 47 τοῦ Νόμου 2200] 1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ ἑφημερίων», τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου 536]1945 «Περὶ ρυθμίσεως τῶν Ἀποδοχῶν τοῦ Ὀρθοδόξου ἑφημεριακοῦ Κλήρου κλπ.», τὸ ἄρθρον 28 τοῦ Ἀναγκ. Νόμου 540]1945 «Περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδεύσεως», καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 83719 καὶ ἀπὸ 7-10-1946 Ἐγκύκλιον τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας, προσκαλοῦμεν τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι τὴν κενὴν ἑφημεριακὴν θέσιν τακτικοῦ ἑφημερίου τῶν Ἱερῶν Ναῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ χωρίου Ἄνω Κορακιάνας-Κερκύρας, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἐν τῷ ἄρθρῳ 48 τοῦ ὡς ἄνω Νόμου ὀριζόμενα πιστοποιητικά, ἵνα ἀνακηρυχθῶσιν ὑποψήφιοι ἑφημέριοι τῆς ἐν λόγω Ἐνορίας.

Περισσότερας πληροφορίας οἱ ἐνδιαφερόμενοι δύνανται νὰ λάβωσι προσερχόμενοι εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Ἡ παρούσα κοινοποιηθῆτω μερίμνη τῶν οἰκείων Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων δι' ἀναγνώσεως ἐπ' Ἐκκλησίας καὶ θυροκολλησεως ἐν τοῖς Ἱεροῖς Ναοῖς, καὶ δημοσιευθῆτω εἰς τὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία» καὶ «Ἀγ. Ἰάσων καὶ Σωσίπατρος».

Ἐν Κερκύρᾳ τῆ 7 Νοεμβρίου 1951

† Ὁ Κερκύρας καὶ Παξῶν Μεθόδιος

Ἐπεύθυνος Τυπογραφείου: ΤΙΜΟΛΕΩΝ ΡΟΥΤΣΗΣ

Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἰαίου 1.